

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Typologizace režimů Zambijské republiky od roku 1964 do roku 2016

Bc. Daniel Petříček

Autor: Bc. Daniel Petříček
Studijní program: N6701 Politologie – africká studia
Studijní obor: Politologie – africká studia
Forma studia: prezenční
Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Hradec Králové 2019

Zadání diplomové práce

Autor:	Daniel Petříček
Studium:	F16NP0063
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Typologizace režimů Zambijské republiky od roku 1964 do roku 2016
Název diplomové práce AJ:	Typologizing regimes in Republic of Zambia since year 1964 to year 2016

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato diplomová práce se zabývá typologizací režimů Zambijské republiky od vyhlášení nezávislé republiky v roce 1964 do všeobecných voleb v roce 2016. Politickou historii Zambijské republiky lze rozdělit do tří etap. První etapa Zambijské historie, období tzv. první republiky bylo od roku 1964 do roku 1969, v tomto období se snažil prezident Kenneth Kaunda koncentrovat veškerou politickou moc. V tomto období byly pořádány volby. Druhé období tzv. one party state. Kaunda vytvořil specifický typ one party se state, ve kterém se pravidelně pořádaly plebiscitní volby. V roce 1991 došlo ke změně režimu na defektní demokracii. V tomto období byly uspořádávány pravidelné volby, kdy úroveň svobody a spravedlnosti těchto voleb se měnila.

Bogaards, Matthijs. 2009. "How to classify hybrid reggimes? Defective democracy and electoral authoritarianism. Democratization Vol. 16. No 2. 399-423. Diamond, Larry Jay. 2002. "Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy Vol 13. No. 2. 21-35. Fiala, Vlastimil. 2006. Jedno stranické režimy v Africe: Teoretické a metodologické problémy výzkumu. Politologická revue, č. 2, s.30-68. Hulec, Otakar and Olaš, Jaroslav jr. 2008. Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Osei-Hwedie, Bertha. 1998. "The Role of Ethnicity in Multi-Party Politics in Malawi and Zambia." Journal of Contemporary African Studies Vol. 16. No. 2, 227-247. Svensson, Palle. 1995. Teorie Demokracie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Garantující pracoviště: **Katedra politologie,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Oponent: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.1.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 21. 6. 2019

.....

Daniel Petříček

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, CSc., za jeho užitečné rady, čas a vstřícnost, kterou mi věnoval při vedení diplomové práce.

Anotace

Petříček, Daniel. 2019. *Typologizace režimů Zambijské republiky od roku 1964 do roku 2016*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se zabývá typologizací režimů Zambijské republiky od vyhlášení nezávislé republiky v roce 1964 do všeobecných voleb v roce 2016. Politickou historii Zambijské republiky lze rozdělit do tří etap. První etapa zambijské historie, období tzv. první republiky, je vymezena od roku 1964 do roku 1969. V tomto období se snažil prezident Kenneth Kaunda koncentrovat veškerou politickou moc. V tomto období byly pořádány volby. Druhé období tzv. one party state. Kaunda vytvořil specifický typ one party se state, ve kterém se pravidelně pořádaly plebiscitní volby. V roce 1991 došlo ke změně režimu na defektní demokracii. V tomto období byly uspořádávány pravidelné volby, kdy úroveň svobody a spravedlnosti těchto voleb se měnila.

Klíčová slova: Zambie, režim, demokracie, nedemokracie

Annotation

Petříček, Daniel. 2019. *Typologizing regimes in Republic of Zambia since year 1964 to year 2016*
Hradec Králové: University of Hradec Kralove, Philosophical Faculty, Department of Political
Science. Master Degree Thesis.

This thesis is focusing to typologize regimes of Republic of Zambia since declaration of independence in year 1964 to general election in year 2016. Political history of Zambia consists of three periods. First period of Zambian's history is "first republic" it has been since year 1964 to year 1969, in this period president Kenneth Kaunda concentrate all political power. In this period was organised election. Second period is period of One party state. Kaunda's one party state was specific; during this period regularly were organised plebiscite elections. In year 1991 was change of regime to defective democracy. In this period was regularly organised election, which level of freedom and fairness changed.

Keywords: Zambia, regime, democracy, nondemocracy

Obsah

Seznam zkratk	1
Seznam tabulek	2
Úvod	3
1. Teoretický rámec	7
1.1 Demokracie	7
1.2 Hybridní režimy	10
1.3 Nedemokracie	12
2. Vývoj politického režimu v Zambii	18
2.1 Zambie před vyhlášením nezávislosti	18
2.2 První Zambijská republika	19
2.2.1 Analýza režimu	22
2.3 Druhá Zambijská republika	23
2.3.1 Analýza režimu	26
2.4 Třetí Zambijská republika	28
2.4.1 Analýza první Chilubovy vlády	30
2.5 Druhá Chilubova vláda	32
2.5.1 Analýza druhé Chilubovy vlády	35
2.6 Mwanawasova vláda	37
2.6.1 Analýza první Mwanawasovy vlády	39
2.7 Druhá Mwanawasova vláda	40
2.7.1 Analýza druhé Mwanawasovy vlády	41
2.8 Bandova vláda	43
2.8.1 Analýza Bandovy vlády	44
2.9 Satova vláda	45
2.9.1 Analýza Satovy vlády	46
2.10 Lungova vláda	47

2.10.1	Analýza první Lungovy vlády.....	49
Závěr		51
Prameny a literatura		54

Seznam zkratek

Africký národní kongres	ANC
Agenda pro Zambii	AZ
Aliance za demokratický rozvoj	ADD
Fórum pro demokracii a rozvoj	FDD
Hnutí za pluralitní demokracii	MMD
Národně demokratický zájem	NDF
Národní strana	NP
Severorhodský africký národní kongres	NRANC
Sjednocená demokratická aliance	UDA
Sjednocená liberální strana	ULP
Sjednocená strana pro rozvoj národa	UPND
Sjednocená strana	UP
Sjednocená strana národní nezávislosti	UNIP
Strana Tradice	HP
Vlastenecká fronta	PF
Zambijská republikánská strana	ZRP
Zambijský demokratický kongres	ZDC
Zambijský kongres odborových svazů	ZCT

Seznam tabulek

Tabulka 1: Definice polyarchie.....	9
Tabulka 2: hodnocení první Kaundovy vlády.....	23
Tabulka 3: hodnocení Kaundova režimu během tzv. druhé republiky.....	28
Tabulka 4: Výsledky voleb 1996.....	30
Tabulka 5: hodnocení první Chilubovi vlády.....	31
Tabulka 6: Výsledky voleb 2001.....	34
Tabulka 7: hodnocení druhé Chilubovi vlády.....	36
Tabulka 8: Výsledky voleb 2006.....	39
Tabulka 9: hodnocení první Mwanawasovy vlády.....	40
Tabulka 10: hodnocení druhé Mwanawasovy vlády.....	42
Tabulka 11: Výsledky voleb 2011.....	44
Tabulka 12: hodnocení Banodvy vlády.....	45
Tabulka 13: hodnocení Satovy vlády.....	47
Tabulka 14: Výsledky voleb 2016.....	49
Tabulka 15: hodnocení Lungovi vlády.....	49

Úvod

Rozlišování různých typů politických režimů je jednou základních metod kategorizace. Na základě této metody se režimy dělí na demokratické, nedemokratické a hybridní. Tato kategorizace je však problematická, neboť neexistuje univerzálně platná definice demokracie, která by vymezovala podmínky, jejichž splněním by se stát označoval jako demokratický. Odborná veřejnost vnímá jako demokratický stát ten, jenž odpovídá evropskému konceptu liberální demokracie. Toto spojení způsobilo problém s klasifikací států, které se nacházejí mimo Evropu. Diplomová práce se tak zaměří na problematiku kategorizování mimoevropských režimů na příkladu Zambijské republiky.

Zambijská republika představuje reprezentativní africký stát. Moderní zambijské dějiny mají podobný charakter a podobné prvky jako ostatní státy v Africe. Zambie čelila podobným ekonomickým i politickým výzvám jako většina států v Africe. Zambijské dějiny lze rozdělit do tří období, první z nich je tzv. první republika, která existovala v letech 1964 až 1973. V tomto období byly v roce 1964 uspořádány parlamentní volby a v roce 1968 byly uspořádány parlamentní a prezidentské volby, které vyhrála vládní strana Sjedenáctá strana národní nezávislosti (*United National Independence Party*), jejímž předsedou byl prezident Kenneth Kaunda. Během voleb a předvolební kampaně docházelo k násilnostem, čímž volby nebyly svobodné a spravedlivé.

Prezident Kaunda na konci 60. let připravoval zavedení systému jedné vládnoucí strany, jenž byl aplikován v roce 1973, kdy došlo také ke změně zambijské ústavy. V roce 1973 tak započalo nové období zambijské politické historie, které je označováno jako tzv. druhá republika, jež fungovala až do roku 1991, kdy byla vlivem ekonomické a politické krize Kaundova vláda donucena uspořádat svobodné volby, ve kterých vyhrála opozice reprezentovaná Hnutím za pluralitní demokracii (*Movement for Multiparty Democracy*). V roce 1991 tak bylo ukončeno období tzv. druhé republiky a bylo zahájeno období tzv. třetí republiky.

Diplomová práce se zabývá obdobím od roku 1964, kdy došlo k vyhlášení nezávislé Zambijské republiky do roku 2016. V roce 2016 proběhly poslední všeobecné volby, práce tak může klasifikovat režim fungující v Zambii během prvního funkčního období prezidenta Lungu. Pro kategorizaci režimů je důležité, jak vládní politika ovlivnila volby a v jaké atmosféře probíhaly, z toho důvodu práce nemůže hodnotit vládu vzešlou z voleb po roce 2016.

Diplomová práce zkoumá problematiku klasifikace politických režimů v Africe se zaměřením na Zambijskou republiku. Cílem práce je kategorizovat režimy v Zambii na základě moderních politologických teorií demokracie, nedemokracie a hybridních režimů. Diplomová práce tak zkoumá všeobecnost těchto teorií skrze aplikaci na konkrétní africký stát. Cílem diplomové

práce je zodpovědět výzkumnou otázku: *Jaké politické režimy fungovaly od vzniku nezávislé Zambijské republiky do roku 2016?* Na tuto hlavní otázku navazuje vedlejší výzkumná otázka: *Došlo ke konsolidaci režimu vzniklého po volbách v roce 1991?* Na tyto výzkumné otázky navazují následující hypotézy: „Současné teorie a klasifikace režimů jsou použitelné při kategorizování režimů v Zambii“ a „Od počátku politické tranzice v roce 1990 nedochází v Zambii k žádné zásadní proměně politického režimu“.

K definici demokratického režimu je použita teorie polyarchie od Roberta Dahla. Dahlův koncept polyarchie vychází z institucionálního a nikoliv normativního vnímání demokracie, a proto obsahuje detailní popis podmínek a jejich institucionálního naplnění, které jsou nutné k označení státu jako demokratického (Svensson 1995: 177). Pokud nebudou splněna všechna kritéria či jich bude splněno pouze několik, bude režim označen za nedemokratický.

V práci jsou dále použity dvě klasifikace nedemokratických režimů. První je typologie vytvořená Juanem Linzem, založená na základě následujících kritérií: stupně limitovaného pluralismu, existence státní ideologie, a zda vláda mobilizuje společnost (Balík 2007: 46). Práce dále využívá Huntingtonovu typologii systému jedné vládnoucí strany, která se zaměřuje na charakter vládnoucí strany a její proměnu (Huntington 1970: 15–17). V případě, že režim bude částečně naplňovat všechna kritéria, bude označen za neliberální či hybridní demokracii. Práce využívá také teorii hybridních režimů Larry Diamonda, jenž se ve své práci zabývá rozlišením hybridních režimů od režimů demokratických a nedemokratických (Diamond 2002: 23–24).

Z hlediska metodologie autor bude využívat empiricko-analytický přístup a ověřovat teoretické koncepty s reálnou politickou praxí Zambijské republiky. Při klasifikaci režimů se práce zaměří na celé období vlády prezidenta. Hodnocení režimů bude vycházet také z kvality voleb uspořádaných na konci prezidentova funkčního období. Kategorizace režimu vládnoucího prezidenta bude vycházet z Dahlových kritérií, z nichž každé kritérium bude hodnoceno jedním až čtyřmi body. Na základě získaného počtu bodů bude režim vládnoucího prezidenta zařazen do jedné z následujících kategorií: demokracie, elektorální demokracie, volební autoritářství a autoritářství. Při charakterizaci autoritářských režimů je použita Linzova klasifikace autoritářských režimů Huntingtonova klasifikace systému jedné strany. Způsob přidělování bodů v rámci plnění kritérií a následné zařazení režimu do odpovídající kategorie v následující kapitole.

Demokracie je fenomén zkoumaný již od doby antického Řecka, kdy se přední filozofové věnovali otázce, jaké státní zřízení je nejlepší pro zachování polis. V době osvícenství došlo ke změně vnímání demokracie, autoři jako Locke, Montesquieu, Mill, Tocqueville atd. byli zastánci omezování panovnickovy moci a vytvoření orgánu, který by zastupoval obyvatele při řešení veřejných záležitostí. Tito autoři tak prosazovali myšlenku zastupitelské demokracie. Na přelomu

20. a 21. století se výzkum demokracie zaměřil především na její definici a na problém tzv. hybridních režimů.

Nedemokratickými režimy se odborná veřejnost začala zabývat až ve 20. století, v reakci na vznik totalitních režimů v Německu a SSSR. Klíčovou je v tomto ohledu práce Hannah Arendtové *Původ totalitarismu*, která se zabírala totalitarismem v Německu a Sovětském svazu, zejména faktory, které umožnily vybudovat totalitní systém. Další zásadní prací v rámci výzkumu totalitarismu byla práce C. Fridricha a Z. Brzezinského *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, ve které byla definována kritéria, jejichž splněním bylo možné označit režim za totalitní. Tato dvě díla ovlivnila celý výzkum totalitních režimů, pro nějž byla klíčová 70. léta, kdy existovala řada nedemokratických režimů, jež fungovaly zcela jinak než totalitní režimy, a bylo tak nutné je definovat a charakterizovat.

Představitelem výzkumu autoritářských režimů se stal Juan Linz, který se zabíral politickým režimem ve Španělsku a definoval rozdíly mezi totalitním a autoritářským systémem, přičemž vytvořil typologii autoritářských systémů. Vzhledem k vysokému počtu autoritářských režimů a jejich různorodosti byla jejich klasifikace těžší než v případě totalitních režimů. Jejich klasifikace mohla být založena na základě kritéria, zda je vláda civilní, či vojenská – tento přístup zvolil např. Christian Potholm, jejich přístupem k pluralitě (např. Raymond Aron), podle vládnoucí ideologie, atd.

V českém prostředí se politickými dějinami Zambijské republiky zabírali zejména Otakar Hulec a Jaroslav Olša juniora, kteří napsali knihu *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Část věnovaná historii Zambijské republiky pokrývá dějiny této země od nejstarších dob až po rok 2008. Práce *One Zambia, Many Histories Towards a History of Post-colonial Zambia* Jana-Barta Gewalda, Marji Hinfelaarové a Giacoma Macola se věnuje zejména období vzniku nezávislé Zambijské republiky a existenci tzv. druhé republiky. Problematice tranzice Zambijské republiky a konsolidace nového režimu se věnuje práce *Transistion in Zambia: Thé Hybridisation of thé Third Republic* Gera Erdmanna a Neo Simutanyiho. U většiny všeobecných a prezidentských voleb uspořádaných po roce 1991 byli přítomní mezinárodní pozorovatelé z Africké unie, Evropské unie či Carterovo centrum, jejichž zprávy představují jeden z hlavních zdrojů práce.

Práce je rozdělena do pěti kapitol, první kapitola se věnuje teoretickým a vybraným teoriím demokracie, nedemokracie a hybridních režimů. Druhá kapitola práce se věnuje období tzv. první republiky. V krátkosti představí zambijskou koloniální minulost a způsob, jakým došlo k dekolonizaci. Dále přiblíží první prezidentské a parlamentní volby, přijetí Ústavy Zambijské republiky a politiku vlády. První republika se označovala za „demokratickou“ republiku a tato

kapitola bude zkoumat, zda šlo skutečně o demokratickou republiku splňující všechna Dahlova kritéria, či pouze o částečně demokratický či nedemokratický režim.

Třetí kapitola se bude věnovat období tzv. druhé republiky, během něhož došlo k vybudování systému jedné strany. Práce se pokusí postihnout vývoj tohoto systému. V období druhé republiky se pravidelně konaly prezidentské i parlamentní volby, ve kterých ale mohli kandidovat pouze členové UNIP. Práce se bude zabírat způsobem výběru kandidátů do parlamentu a jejich volbou. Kapitola se rovněž zaměří na to, jak došlo k přechodu k demokracii na konci 80. a počátku 90. let 20. století.

Čtvrtá kapitola se bude věnovat období tzv. třetí republiky, kdy byl zrušen systém jedné strany. V tomto čelila a čelí Zambie mnoha výzvám, ať jsou to požadavky obyvatel na zlepšení životní úrovně, úmrtí prezidenta ve funkčním období či prohru vládního kandidáta ve volbách a nároky opozice převzít vládu. V této kapitole je sledováno, do jaké míry se podařilo konsolidovat režim. V závěru budou rekapitulovány poznatky z předcházejících kapitol a budou zodpovězeny výzkumné otázky.

1. Teoretický rámec

1.1 Demokracie

Historie výzkumu demokracie má své počátky již v antice, kdy demokracie byla jedním z hlavních druhů státního zřízení v městských státech, tzv. polis. V tomto období demokracie znamenala přímý podíl všech občanů na rozhodování o veřejných záležitostech. Tento styl demokracie je dnes označován jako přímá demokracie. V antickém období se filozofové zabírali zejména normativním hodnocením demokracie. Z této doby se dochovaly zejména texty odsuzující demokratický způsob vlády, což ovlivnilo její pozdější vývoj. V 17. a 18. století došlo k rozšíření intelektuálního hnutí zvaného osvícenství po celé Evropě. Političtí filozofové v této době zastávali myšlenku, aby se lidé podíleli na státní správě. Státy v tomto období byly rozlehlé a nebyly homogenní jako antické polis. Z tohoto důvodu nešlo aplikovat model klasické/přímé demokracie a místo toho filozofové obhajovali republikánský model, který byl založen na separaci moci a zastupování lidu volenými zástupci. Republikánské zřízení se stalo základem pro moderní zastupitelskou demokracii.

Výzkum demokracie byl silně ovlivněn 20. a 21. stoletím. V první polovině 20. století došlo vlivem ekonomické krize i ke krizi politické, která ve většině států skončila přechodem od demokratické formy vlády k nedemokratické. Studium demokracie se tak zaměřilo na nové otázky: může být demokracie rozšířena do více zemí? Je demokracie v dosud demokratických státech natolik silná, aby přežila další ekonomickou, sociální či politickou krizi? Za jakých podmínek může dojít k posilování prvků přímé demokracie? (Svensson 1995: 12)

Přestože je fenomén zastupitelské demokracie zkoumán již několik století, tak stále nevznikla všeobecně přijímaná definice demokracie. Filozofové, kteří se věnují tématu demokracie, vycházejí z myšlenek antického Řecka, ve kterém občané měli přímý podíl na moci. Toto pojetí demokracie je příliš široce vymezeno a chybí jakýkoliv jednotící znak pro všechny demokratické státy. Robert A. Dahl si byl vědom tohoto nedostatku, a tak se při svém zkoumání nezaměřil pouze na normativní hodnocení demokracie, ale především na popis demokratického systému a vytvoření kritérií pro jeho hodnocení jako demokratického.

Při svém studiu demokracie se Dahl inspiroval antickými demokraciemi a vnímal ji jako proces, na jehož základě bylo přijato rozhodnutí. Definoval pět klíčových bodů tohoto procesu:

„1. Rovné hlasovací právo: v rozhodujícím stádiu kolektivního rozhodnutí musí být pro každého občana zajištěna možnost vyslovit své preference, které budou brány jako rovnocenné ve

vztahu k vysloveným preferencím každého jiného občana. Při určování výsledku ve stádiu rozhodování se musí vzít v úvahu tyto preference, ale pouze tyto preference.

2. Účinná participace: během celého procesu přijímání závazných kolektivních rozhodnutí musí mít každý občan přiměřenou a rovnoprávnou příležitost vyjádřit své preference ve vztahu ke konečnému výsledku. Musí mít přiměřené a rovnocenné možnosti klást otázky ohledně programu a vyjadřovat důvody pro podporu toho kterého výsledku.

3. Pochopení založené na informacích: Každý občan musí mít přiměřené a rovnoprávné možnosti, aby si zjistil a zvážil (v rámci daného časového období potřebného pro rozhodování), zdali jeho preference v záležitosti, o které se má rozhodovat, budou nejlépe vyhovovat zájmům občanů.

4. Konečná kontrola programu démosem: démos musí mít výhradní možnost rozhodovat o tom, jaké záležitosti, o nichž se má v demokratickém procesu rozhodovat, zařadit na program jednání.

5. Univerzálnost: démos musí zahrnovat všechny dospělé členy společnosti, kromě dočasných návštěvníků a osob, které jsou prokazatelně mentálně zaostalé, tj. všeobecné volební právo (Dahl 1989: 108–115).

Tato kritéria demokratického procesu pak Dahl převedl na sedm institucí, které – pokud plně fungují – tak lze označit stát jako polyarchii.¹ Těmito institucemi jsou:

(1) Volení úředníci. Kontrola vládních rozhodnutí je ústavně svěřena voleným úředníkům.

(2) Svobodné a regulérní volby. Volení úředníci jsou vybíráni v často konaných a regulérních volbách.

(3) Všeobecné volební právo. Prakticky všichni dospělí mají právo hlasovat při volbách úředníků.

(4) Právo být volen. Prakticky všichni dospělí mají právo být voleni do vládních funkcí, přestože věková hranice pro zvolení může být vyšší než u práva volit.

(5) Svoboda projevu. Občané mají právo se vyslovit k otázkám široce definovaných politických záležitostí bez nebezpečí, že by byli tvrdě potrestáni, včetně kritiky úředníků, vlády, režimu, sociálně ekonomického řádu a současné ideologie.

(6) Alternativní informace. Občané mají právo vyhledávat alternativní zdroje informací. Alternativní zdroje informací navíc existují a jsou zákonem chráněny.

---

¹ Dle Dahla je nemožné, aby současné státy dosáhly demokratického ideálu, a tak označuje současné státy jako polyarchie.

(7) Autonomie sdružování. K dosažení různých práv včetně práv uvedených výše mají občané také právo vytvářet relativně nezávislé spolky nebo organizace, včetně nezávislých politických stran a zájmových skupin (Dahl 1989: 221–222).“

Přehled, jaké instituce splňují konkrétní kritéria, je v následující tabulce.

Tabulka 1: Definice polyarchie

Instituce	Kritérium
Volení úředníci	Volební rovnost
Svobodné a regulérní volby	
Volení úředníci	Účinná participace
Všeobecné volební právo	
Právo být volen	
Svoboda projevu	
Alternativní informace	
Autonomie sdružování	
Svoboda projevu	Chápání založené na informacích
Alternativní informace	
Autonomie sdružování	
Volení úředníci	Kontrola programu
Svobodné a regulérní volby	
Všeobecné volební právo	
Právo být volen	
Svoboda projevu	
Alternativní informace	
Autonomie sdružování	
Všeobecné volební právo	Univerzálnost

Právo být volen	
Svoboda projevu	
Alternativní informace	
Autonomie sdružování	

Zdroj: Svensson 1995:177

V rámci Dahlovy teorie polyarchie existují kritéria, jejichž naplnění je v mimoevropských oblastech obtížné. Podle něj je důležité, aby všichni dospělí občané měli možnost podílet se na demokratickém procesu. Naplnění tohoto kritéria může být obtížné ve státech, jejichž kultury neuznávají rovnost mezi mužem a ženou a ženy/muži nemají tak volební právo. Problematický je také bod věnující se existenci alternativních informací, kdy problém s jejich dostupností může být dán celkovou ekonomickou a technologickou zaostalostí státu, nízkou mírou gramotnosti, popřípadě geografickou odlehlostí od hlavních center.

1.2 Hybridní režimy

V rámci kategorizace režimů představují problém ty režimy, jež nelze plně charakterizovat jako demokratické a ani jako nedemokratické. Snaží se vzbudit dojem, že se jedná o demokratické režimy mající demokratické instituce, jakými jsou pořádání soutěživých voleb, existence opozičních politických stran, existence nezávislých médií atd., i když skutečnost je odlišná. V těchto režimech existují opoziční politické strany, které se účastní voleb, ale jejich šance vyhrát je minimální, popřípadě volby jsou prostředkem boje o státní moc mezi již fungujícími elitami. V těchto režimech také existují a fungují nezávislá média, jejichž činnost je ovšem omezována legislativními překážkami. Tyto režimy bývají označovány jako hybridní režimy. Své kořeny mají již v 19. století, kdy zejména v Latinské Americe vznikaly tzv. „oligarchické“ demokracie (Diamond 2002: 23).

V „oligarchické“ demokracii byly pořádány volby, ve kterých soutěžil omezený počet politických stran, které byly ovládány elitami a byly pouhým nástrojem elit k prosazení své moci. Tento systém tak umožňoval soupeření různých politických subjektů a zároveň se snažil zamezit vstupu nových subjektů do politické soutěže. Tyto „oligarchické“ demokracie jsou vnímány jako předstupeň demokratických států, protože dochází k postupnému budování demokratických institucí a zároveň k postupnému zapojování populace do politického života, a to skrze pořádání voleb a snahu politických stran vytvořit si stabilní voličskou základnu. Na podobném principu jako „oligarchické“ demokracie fungují režimy, které Diamond pojmenoval elektorální demokracie. Vznikly převážně jako výsledek nedokončeného přechodu k demokracii na konci 20. století.

V těchto režimech existuje a funguje řada demokratických institucí, ale jejich kvalita nedosahuje kvalit popsaných Dahlem.

Kromě „oligarchických“ demokracií do kategorie hybridních režimů spadají také autoritářské režimy, které pravidelně organizují volby, jichž se účastní opoziční politické strany, i když nemají šanci je vyhrát. Diamond označuje tyto režimy jako „volební“ autoritářství (Diamond 2002: 24). „Volební“ autoritářské režimy se od klasických autoritářských režimů odlišují zejména existencí reálné opozice, která má šanci vyhrát volby, pokud bude schopná spojit veškeré opoziční síly a dostatečně mobilizovat společnost (Diamond 2002: 24). Pokud chce v těchto režimech vyhrát volby opozice, musí být daleko aktivnější a odhodlanější než v demokratických režimech.

Hlavní impuls k výzkumu hybridních režimů dal konec studené války, kdy došlo ke zhroucení nedemokratických režimů ve střední a východní Evropě, subsaharské Africe a Latinské Americe, ale nedošlo k dokončení přechodu k demokracii. V řadě států byly uspořádány volby, které byly soutěživé i svobodné, ale nové vlády často začaly omezovat politický pluralismus. Režimy se v těchto státech vyznačovaly tím, že se snažily vytvořit zdání demokratického státu tím, že pravidelně pořádaly soutěživé volby, kterých se účastnily i opoziční politické strany.

Diamond se ve své práci snaží vytvořit hranice mezi jednotlivými režimy. Pro oba dva jsou klíčové volby a jejich průběh. V rámci volební kampaně se Diamond zaměřil na volební násilí, pokud během kampaně probíhají státem či vládou organizované násilnosti s cílem demoralizovat opoziční strany a jejich voliče tak, že tento režim spadá do volebního autoritářství (Diamond 2002: 28).

Pokud je v rámci volební kampaně páčáno násilí, aniž by bylo organizováno vládou či vládou organizovanou, a probíhá pouze v určitých oblastech, lze daný režim označit za elektorální demokracii. Pro Diamonda je určující, zda na násilnostech měly podíl vládní úřady, zda byly vládou podporovány či zda byly organizovány příznivci politické strany a státní správa a vláda nebyly schopné mu zabránit. Dalším klíčovým rozdílem mezi elektorální demokracií a volebním autoritářstvím je způsob, jakým jsou organizovány volby z hlediska celkové organizace. Dle Diamonda: „Volby jsou spravedlivé, pokud jsou organizovány neutrálním úřadem; pokud je úřad dostatečně kompetentní a má dostatek financí na vytvoření opatření, která by zabránila podvodům během voleb a při sčítání hlasů; pokud policie, armáda a soudy nestranně řeší všechny námitky během procesu; pokud mají všichni účastníci voleb přístup do veřejných médií; pokud organizace volebních okresů a volební pravidla neznevýhodňují opoziční strany; pokud je umožněno nezávislé pozorování voleb ve všech lokacích; pokud je zabezpečena tajnost voleb; pokud mají všichni dospělí možnost volit; pokud je způsob organizování voleb transparentní a způsob organizace je

přístupný veřejnosti, a pokud způsob řešení stížností je nestranný a objektivní.“ (Diamond 2002: 29)

Při určení rozdílu mezi elektorální demokracií a volebním autoritářstvím je klíčové rozlišit, jakým způsobem došlo k porušení spravedlnosti voleb. Zda bylo způsobeno úmyslně a v jakém rozsahu (úřad organizující volby je obsazován lidmi majícími úzký kontakt k vládě či vládní straně. Opatření, která měla zabránit volebním podvodům, byla deaktivována. Policie, armáda a soudy systematicky zvýhodňovaly vládní stranu atd.), či došlo k chybám daným selháním jednotlivců či docházelo k chybám jen v určitém okrese.

Diamondův koncept elektorální demokracie a volebního autoritářství reaguje na problém kategorizace režimů, které nelze plně zařadit do kategorie demokratických, či nedemokratických. Jednou z hlavních výhod tohoto konceptu je zařazení těchto států do již existujících kategorií a nevytváření reziduálních kategorií, do nichž by spadaly režimy, jejichž jediným společným znakem je, že nezapadají ani do jedné kategorie. Hlavní problém této teorie představuje zejména nedostatečné definování elektorální demokracie. Diamond se ve své práci zaměřil zejména na volební autoritářství a na způsob, jakým se od sebe liší volební autoritářství a ostatní autoritářské režimy. Z tohoto důvodu rozlišuje autoritářské režimy na volební autoritářství, autoritářské s hegemonní stranou a uzavřené autoritářské režimy. Podobné detailní rozpracování a odlišení elektorální demokracie od liberální demokracie v jeho práci chybí.

1.3 Nedemokracie

V rámci teorie nedemokratických režimů práce využívá Linzovu teorii autoritářských režimů. Linz ve své teorii definoval klíčové charakteristické znaky autoritářského režimu a zároveň vytvořil jejich klasifikaci. Klíčovými charakteristickými znaky autoritativního politického režimu jsou: limitovaný pluralismus, v rámci režimu propracovaná vedoucí ideologie, existuje typická mentalita, režim nevyužívá extenzivní ani intenzivní politickou mobilizaci (vyjma některých etap jeho vývoje) a v režimu je dominantní vůdce (výjimečně malá skupina), jehož moc je formálně špatně definovaná, ale má předvídatelné hranice (Linz 2000: 15). Na základě těchto kritérií tak Linz vytvořil následující kategorie autoritářských režimů:

1. Byrokratické – vojenské režimy: v těchto režimech funguje spojenectví armády a byrokratického aparátu. Na základě této koalice pak stát ovládají vysoce postavení státní úředníci či armádní důstojníci. Tyto režimy se snaží o minimální participaci obyvatel v politickém životě, i když jejich většina vytváří jednu vládní stranu.

2. Organicko-etatické režimy: tyto režimy se snaží o vytvoření korporativistického státu, ve kterém jsou občané reprezentováni nejrůznějšími sociálními sdruženími (korporacemi).
3. Mobilizační autoritativní režimy v postdemokratických společnostech: tento režim vznikl ve státech, které měly zkušenost s demokracií. Během demokratického vývoje došlo ke krizi, kterou neuměly vlády řešit. Využili ji proto populisté k mobilizaci nespokojených obyvatel, kteří preferovali vyřešení krize před demokracií.
4. Postkoloniální mobilizační autoritativní režimy: tyto režimy vznikaly po dekolonizaci, když dominantní odbojové hnutí získalo privilegované postavení v nově nezávislých státech.
5. Rasové a etnické autoritarismy: tyto režimy se snaží vyloučit z politického života určitou rasu či etnikum.
6. Pretotalitní autoritářské režimy: tento režim je možné označit jako přechodové stadium mezi autoritarismem a totalitarismem, kdy se nepodařilo naplnit všechny znaky totalitarismu.
7. Posttotalitní režimy: tento režim je přechodný mezi totalitarismem a jiným typem autoritarismu. V rámci tohoto režimu dochází k oslabování totalitních prvků.

Cílem práce je přesně kategorizovat režim v Zambijské republice a z tohoto důvodu práce využívá Huntingtonovu teorii jednostranických politických režimů. Tato teorie se zaměřuje na vývoj politické strany v systému jedné politické strany, který zásadním způsobem ovlivňuje charakter režimu. Prvním typem stranického systému je revoluční jednostranický systém: „Tzv. revoluční jednostranický systém zahrnuje nejen všechny známé evropské totalitářské a autoritářské politické režimy (Německo, Itálie, SSSR), ale podle S. Huntingtona sem spadají i všechny africké (a další) jednostranické státy. S. Huntington tyto režimy charakterizuje hlavním revolučním cílem, kterým je likvidace nebo rychlá asimilace politicky podřízených částí rozdělené společnosti. S. Huntington pracuje s termínem rozdělení (bifurcation), podle něhož je společnost rozdělena na základě sociální třídy, rasy, náboženství, které bychom mohli označit rokkanovským termínem cleavages. Každý revoluční jednostranický režim pak usiluje o odstranění této tzv. odchylky. Komunistické režimy tak likvidují kapitalistickou třídu, zatímco nacisté se vypořádávají s židovským etnikem (Huntington 1970: 15–17).

„Revoluční strany lze rozdělit na slabé a silné. Slabé revoluční strany jsou si vědomy rozdělení společnosti a snaží se dosáhnout národní jednoty skrze modernizaci státu, která odstraní socioekonomické rozdíly mezi obyvateli. Silné revoluční strany k dosažení národní jednoty využívají nejen ekonomickou modernizaci, ale i násilí. Pokud je revoluční strana úspěšná ve své

politice unifikace společnosti, pak strana přestává uplatňovat revoluční politiku a více využívá byrokratický přístup k prosazování svých cílů. Omezování revolučního přístupu je provázeno i menší mobilizací obyvatel. Revoluční strana se tak transformuje do etablované strany. Etablovaná strana k prosazování své politiky využívá zejména státní aparát. V revoluční straně je silný kult osobnosti, který se postupem času vytrácí. Dalším typem strany je vylučující systém jedné strany: „... souvisí s problematikou vyloučení i omezení politických aktivit podřízených části rozdělené společnosti (Huntington 1970: 15).“

Kategorizace režimu bude vycházet z Dahlových kritérií, z nichž každé kritérium bude hodnoceno jedním až čtyřmi body.

Vládu vykonávají volení úředníci

	1	2	3	4
Hodnocení	členové parlamentu a prezident nebyli zvoleni ve volbách	více jak 50 % členů parlamentu a prezident nebyli zvoleni ve volbách	minimálně jeden člen parlamentu nebyl zvolen ve volbách	všichni členové parlamentu a prezident byli zvoleni ve volbách.

Bodové hodnocení kritéria – v zemi, kde fungují svobodné a spravedlivé volby – je následující:

	1	2	3	4
Hodnocení	smí kandidovat pouze jedna politická strana, či jeden kandidát na prezidenta	státní správa zvýhodňuje určité kandidáty	incidenty, které narušovaly spravedlnost voleb, byly výsledkem selhání jednotlivců, at' už zástupců policie, či místních politiků	předvolební kampaň a samotné volby nebyly narušovány státní správou a nedocházelo ke zvýhodňování určitých kandidátů.

Bodové hodnocení kritéria – aktivní volební právo – je následující:

	1	2	3	4
Hodnocení	neexistence či nemožnosti uplatnit toto právo	více než 50 % občanů majících pasivní volební právo ho nemůže uplatnit	maximálně 10 % občanů nemůže uplatnit své pasivní volební právo	všichni občané mající pasivní volební právo ho mohou uplatnit

Bodové hodnocení kritéria – pasivní volební právo – je následující:

	1	2	3	4
Hodnocení	nelze uplatnit pasivní volební právo	podmínkou uplatnění pasivního volebního práva je členství v jediné povolené straně či koalici stran	podmínkou uplatnění volebního práva je členství v registrované politické straně či hnutí	lze uplatnit bez nutnosti členství v politické straně či koalici

Bodové hodnocení kritéria – svobody projevu – je následující:

	1	2	3	4
Hodnocení	jakákoliv prezentace alternativního politického programu je potrestána.	povolená prezentace alternativního programu, je znemožňováno systematickou šikanou ze strany státní správy	povolená prezentace alternativního je znemožňováno selháním jednotlivých úředníků, politiků či radikálních příznivců opoziční strany	prezentace alternativního politického programu umožňována jak teoreticky, tak i prakticky bez omezení

Bodové hodnocení kritéria – svobody sdružování – je následující:

	1	2	3	4
Hodnocení	je právně nebo prakticky zakázáno vytvářet jakékoliv politické strany	formálně možné zakládat politické strany, avšak v praxi je toto právo omezováno šikanou ze strany státní správy	formálně i prakticky je možné založit politickou stranu, ale pro její registraci a povolení k její funkčnosti je podmínka, aby tato strana byla celonárodní a měla svou pobočku ve všech regionech státu	je možné založit politickou stranu bez významnějších omezení.

Poslední Dahlovo kritérium, a to existence alternativních informací, je v práci pojato jako existence nezávislých médií. Bodové hodnocení kritéria – svobody médií – je následující:

	1	2	3	4
Hodnocení	ve státě neexistují svobodná média	existují svobodná média, ale jejich činnost je systematicky omezována vytvářením byrokratických překážek	stojí a fungují nezávislá média, ale jejich činnost je omezována vytvářením atmosféry strachu, budováním sebecenzury a jejich činnost je i omezována byrokratickými	fungují svobodná média, jejichž činnost není výrazně regulována.

			překážkami.	
--	--	--	-------------	--

Při kategorizaci režimů se práce zaměří na celé období vlády prezidenta, pro hodnocení režimů fungujících v Zambii se bude orientovat na volby následující po prezidentově zvolení. Jako autoritářský režim bude označen ten, jenž dosáhne 7–10 bodů, volební autoritářství 12–17 bodů, elektorální demokracie 18–24 bodů a demokracie 25–28 bodů.

Cílem práce je přesně kategorizovat režim, a proto samotné označení demokratický, či nedemokratický není dostatečné pro kategorizaci, a proto v případě, že režim bude zařazen do kategorie nedemokratických a bude nadále kategorizován dle Linzovy kategorizace autoritářských režimů. Poté co bude režim zařazen do Linzem navržené kategorie. Pokud se bude jednat o nedemokratický režim s jednou vládní stranou, zaměří se i na kategorizování dané strany dle Huntingtonova dělení stran v systému jedné strany. V případě, že budou plněna pouze některá kritéria a důvodem neplnění ostatních kritérií bude selhání systému organizace voleb či sčítání hlasů, pak bude daný režim charakterizován jako volební autoritářský.

2. Vývoj politického režimu v Zambii

2.1 Zambie před vyhlášením nezávislosti

Území dnešní Zambie, Zimbabwe a Malawi bylo na konci 19. století kolonizováno a spravováno Britskou jihoafrickou společností řízenou Cecilím Rhodesem. V roce 1924 převzala vláda Velké Británie a Severního Irsku administrativní kontrolu nad Severní Rhodesií. V roce 1949 došlo ke vzniku Severorhodského afrického národního kongresu (*Northern Rhodesian African National Congress*, dále jen NRANC), jehož členové kandidovali do legislativní rady a kritizovali vládu za špatné životní podmínky afrických obyvatel. V roce 1951 volby ve Velké Británii vyhrála Konzervativní strana, která vytvořila vládu, souhlasila se spojením Severní Rhodesie, Rhodesie a Njaska do jednoho státu, který by měl vnitřní autonomii, ale jeho zahraniční politika by byla stále kontrolována Velkou Británií. Na základě tohoto plánu vznikla o tři roky později Federace Rhodesie a Njaska (Encyclopaedia Britannica 2019).

Federaci dominovali zástupci Jižní Rhodesie, ale hlavním zdrojem financí byly měděné doly nacházející se v Severní Rhodesii. Začátkem druhé poloviny 50. let, když došlo k ekonomickému zpomalení a poklesu cen mědi na mezinárodních trzích, byli obyvatelé Severní Rhodesie čím dál více nespokojeni s ekonomickým zvyhodňováním Jižní Rhodesie. Afričtí obyvatelé federace byli nespokojeni s životními podmínkami ve federaci, které se nelepšily, a to i přes prohlašování federální vlády, že se snaží zlepšit životní podmínky Afričanů (Encyclopaedia Britannica 2019).

NRANC prosazoval zrušení federace a vyhlášení nezávislé Zambijské republiky. NRANC bylo silně heterogenní hnutí, jehož členové měli protichůdné názory, jak postupovat při získávání nezávislosti. Hlavními body rozporu bylo, zda má NRANC používat násilí v boji o nezávislost a zda se má účastnit parlamentních voleb. Situace vygradovala poté, co předsedou NRANC byl znovu zvolen Harry Nkumbula, jenž chtěl v boji za nezávislost použít násilné metody a chtěl, aby se NRANC účastnil voleb. Na jeho zvolení reagovala část členů odchodem z NRANC a založením nového Zambijského afrického národního kongresu (*Zambian African National Congress*), jehož předsedou byl zvolen Kenneth Kaunda (Gewald et al. 2018: 20). V roce 1959 došlo k masivním nepokojům obyvatelstva, a tak federální vláda vyhlásila výjimečný stav. I když Kaundova strana hlásala politiku nenásilného odporu, byl Kaunda se svými spolupracovníky uvězněn a Zambijský africký národní kongres rozpuštěn. Po svém propuštění založil novou politickou stranu, a to Sjednocenou stranu národní nezávislosti (*United National Independence Party* dále jen UNIP) (Gewald et al. 2018: 20).

Od poloviny 50. let se politická situace ve federaci zhoršovala, nespokojení afričtí obyvatelé federace se začali sdružovat do nacionalistických hnutí prosazujících nezávislost. V Njasku vznikla Malawijská kongresová strana vedená Hastingsem Bandou. Tato strana a UNIP organizovaly generální stávky a demonstrace občanské nespokojenosti s cílem rozložit federaci. Komplikovaná situace byla i v Jižní Rhodesii, kde se vláda snažila zabránit vzniku organizované politické strany, která by sdružovala Afričany. Britská vláda, jež měla na federaci stále vliv, se rozhodla podpořit rozpad federace a předání moci vládám, které vzejdou ze svobodných voleb. V Jižní Rhodesii vyhrála volby Rhodeská fronta, která souhlasila s rozpadem federace, ale odmítla změnit svoji politiku vůči africkým obyvatelům. Federální vláda vyhlásila nouzový stav a snažila se potlačit odpor jakýmkoliv prostředky. Na tuto situaci reagovala britská vláda plánem rozpuštění federace a předání moci elitám, jež by vzešly z voleb v roce 1964.

2.2 První Zambijská republika

V roce 1964 se konaly v Severní Rhodesii volby do legislativní rady, které vyhrál UNIP, pro jehož kandidáty hlasovalo 69 % voličů, získal tak 55 křesel z 65. Druhou nejsilnější stranou se stal přejmenovaný Africký národní kongres (*African National Congress*, dále jen ANC), jehož kandidáti získali 30 % hlasů a 10 křesel. V legislativní radě bylo vyhrazeno 10 křesel pro zástupce evropské menšiny v Severní Rhodesii, tato křesla získala Národní pokroková strana (*National Progress party*, dále jen NPP) (African Elections Database 2011). Novým předsedou vlády se stal Kenneth Kaunda, jenž byl i předsedou UNIPu. Jedním z jeho prvních cílů bylo přijetí nové ústavy nové nezávislé Zambijské republiky, ta byla přijata 24. října 1964. Nová ústava kombinovala prvky liberální demokracie (rozdělení moci, ochrana lidských práv atd.) s politickou praxí tradiční společnosti, což znamenalo zapojení představitelů tradiční společnosti do legislativního procesu. Zambie se dle ústavy stala prezidentskou republikou, kdy prvním prezidentem byl Kenneth Kaunda (Laws of Zambia 1964: 33). Prezident republiky jmenoval a odvolával jednotlivé členy vlády. Legislativu tvořil jednokomorový parlament a sněmovna náčelníků. Každý zákon schválený parlamentem musel podepsat prezident, pokud se rozhodl zákon vetovat, parlament nemohl již tento zákon znovu projednat. Dohled nad volbami měla vykonávat volební komise, již jmenoval prezident (Laws of Zambia 1964: 53). Ústava také definovala existenci nejvyššího soudu, který mohl rozhodovat v jakémkoliv trestním či občanskoprávním řízení a posuzoval, zda jsou zákony v souladu s ústavou (Laws of Zambia 1964: 65).

Jedním z klíčových okamžiků Kaundovy vlády byl Lumpský masakr vedený vrcholnými členy UNIPu. Lumpská církev byla vlivnou organizací působící ve východní a severní části Severní

Rhodesie, přičemž tato církev podporovala v době boje o nezávislost NRANC. Když došlo ke vzniku UNIPu, tak lumpská církev a militantní část UNIPu mezi sebou soupeřily o vliv na severu (Gewald et al. 2018: 52-53). Vůdkyně lumpské církve Lenshina vyzývala své věřící, ať se zaměří zejména na žití podle božího přikázání, a vzpírala se autoritě státu. Když UNIP vyhrál volby a Kaundova vláda se připravovala na přijetí nové ústavy a plné převzetí nezávislosti, byl tento postoj vnímán jako otevřené nepřátelství vůči státu. Militantní představitelé UNIPu společně s bezpečnostními silami, které kontrolovala britská správa, začali válku proti Lenshině a jejím následovníkům.

Po vyhlášení nezávislosti a masakru v Lumpě Kaundova vláda řešila problém občanské války v Rhodesii, protože Rhodesie byla klíčová pro zambijskou ekonomiku. Zambie k exportu mědi a importu nafty a uhlí využívala rhodeskou železnici. Na rhodeské straně řeky Limpopo stála jediná elektrárna, jež dodávala elektřinu do měděných dolů v Zambii. Pro Kaundovu vládu bylo klíčové najít sponzora, jenž by vystavěl novou železnici ze Zambie do Tanzanie. Kaundově vládě se podařilo dohodnout s Čínskou lidovou republikou, která tuto železnici postavila (Olša et al. 2008: 355).

Prezident Kaunda vyhlásil zambijský humanismus jako základní ideologii UNIPu. Cílem zambijského humanismu bylo vytvoření nového ekonomického, sociálního i politického řádu, který by byl v souladu s tradičním stylem afrického života, pro nějž je klíčová role komunity a rodiny (Sekwat 2000: 523). Zambijský humanismus se snažil vytvořit v moderních podmínkách společnost, která by byla podobná té před kolonialismem (Olša et al. 2008: 351). Z ekonomického hlediska tato ideologie kombinovala myšlenky kapitalismu a socialismu, zambijská hospodářská politika byla postavena na myšlence státem řízeného rozvoje se zachováním soukromého vlastnictví. Klíčovým aspektem této ideologie je vytvoření pravé národní jednoty, a to jak ekonomické (odstraňováním třídních rozdílů), tak i politické, čehož se mělo dosáhnout odstraněním politického soupeření. Kaundovým cílem ve volbách tak bylo upevnit svou pozici a pozici UNIPu.

K tomu mělo dojít v roce 1968, kdy se konaly historicky první všeobecné volby. Zúčastnily se jich tři hlavní politické strany UNIP, ANC a Sjednocená strana (*United Party* dále jen UP). Byly to etnické politické strany, přičemž obyvatelé mluvící jazykem Bembů a Nyaja volili UNIP, Tongové a Ilaové volili ANC a Loziové v provincii Barotse volili UP (Rasmussen 1969: 407-408).

Volby byly doprovázeny násilím, v rámci předvolební kampaně útočili mladí radikální členové UNIPu na podporovatele UP, na jejich domy házeli kameny či se je snažili vypálit, policie často zatýkala kandidáty UP, aniž by k tomu kroku měla oprávnění (Rasmussen 1969: 414). UP byla malá politická strana, jež neměla dostatek zdrojů, zatýkání jejích kandidátů ji tak mělo donutit, aby většinu svých zdrojů vydávala na právníky, nikoliv na kampaň. Když regionální předseda

UNIPu navštívil město Chililabombwe, byl na něj spáchán ozbrojený útok, při kterém zemřel on i několik útočníků. Ti byli identifikováni jako členové UP, takže strana byla oficiálně zakázána (Rasmussen 1969: 414).

Když byl UP zakázán, jeho podporovatelé převážně volili kandidáty ANC (Rasmussen 1969: 414).. Na rozdíl od UP měl ANC více zdrojů a více podporovatelů, proto se dokázal více bránit útokům ze strany UNIPu a mohl pořádat útoky na členy UNIPu a jejich předvolební shromáždění. ANC obviňoval kandidáty UNIPu ze zneužívání státního majetku k předvolební kampani. Po parlamentních volbách byl UNIP stále nejsilnější stranou. Pro jeho kandidáty hlasovalo 73,2 % registrovaných voličů a získal 81 křesel v parlamentu, ve 30 volebních obvodech neměli kandidáti UNIPu protikandidáta. Jedinou opoziční stranou v parlamentu se stal ANC, jehož kandidáti získali 25,4 % hlasů a 23 křesel v parlamentu. Do parlamentu byl zvolen i jeden nezávislý kandidát. Určitým specifickým zambijského politického systému bylo právo prezidenta jmenovat 5 členů parlamentu, aniž by byli zvoleni (African Elections Database 2011). Na pozici prezidenta kandidovali Kenneth Kaunda nominovaný UNIPem a Harry Nkumbula nominovaný ANC. Volby vyhrál Kaunda, jehož volilo 81,8 % voličů, Nkumbula získal 18,2 % hlasů (Krenich 1999: 952).

Kaunda vnímal své vítězství a vítězství UNIPu v parlamentních volbách jako vyjádření podpory své politiky budování jednotného zambijského národa pod vedením jediné celonárodní politické strany. K dosažení tohoto cíle muselo dojít ke změně ústavy, která zaručovala všem obyvatelům právo sdružovat se a zakládat společenské organizace. Každou změnu ústavy musel schválit parlament 2/3 většinou a poté musela být tato změna odsouhlasena v referendu (Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa 2006). Kaundova vláda schválila změnu ústavy tak, aby pro přijetí její změny hlasoval pouze parlament. Vláda prezentovala změnu ústavy jako způsob, jak urychlit pozemkovou reformu založenou na převodu volné zemědělské půdy od farmářů, kteří emigrovali ze Zambie. Dle ústavy zambijský parlament schválil 2/3 většinou změnu ústavy a v referendu 85 % voličů hlasovalo pro přijetí této změny (Olša et al. 2008: 358).

25. února 1972 prezident Kaunda oznámil, že se vláda rozhodla přejít na systém jedné strany (Zimba 1984: 120). Cílem komise tak bylo navrhnout změnu zambijské ústavy, změnu fungování vlády a změnu ústavy UNIPu tak, aby byl státotvornou demokratickou stranou (Zimba 1984: 121). 13. 12. 1972 byl přijat nový dodatek ústavy, který určil UNIP za jedinou povolenou politickou stranu v Zambii, přijetím tohoto dodatku skončilo období tzv. první republiky.

2.2.1 Analýza režimu

Volby v roce 1968 byly klíčové, protože způsob vedení předvolební kampaně předurčovalo charakter režimu. Dahlovo kritérium, že úředníci mají být voleni, nebylo zcela naplněno ani formálně, ani prakticky. Zambijský politický systém umožňoval prezidentovi jmenovat 5 členů ze 105členného parlamentu, aniž by byli voleni. Vzhledem k poměru počtu jmenovaných členů parlamentu a velikosti parlamentu nelze říct, že tato prezidentova pravomoc zásadně porušuje Dahlův požadavek.

Dalším kritériem pro určení demokracie je existence svobodných a regulérních voleb. Toto kritérium se v těchto volbách nepodařilo naplnit. V rámci předvolební kampaně byla zvýhodněna vládní strana, která k předvolební kampani využívala státní majetek.

Dalším způsobem, jak vládní UNIP zneužíval své postavení v předvolební kampani, bylo bezdůvodné zatýkání členů UP s cílem donutit UP využívat své zdroje k zajištění právní pomoci svým kandidátům a zamezit jejich použití v rámci předvolební kampaně (Rasmussen 1969: 414). Jiný důvod, proč nelze tyto volby označit za svobodné a regulérní, je existence předvolebního násilí organizovaného všemi politickými stranami, které mělo zastrašit protikandidáty a jejich voliče. Klíčovým momentem voleb byl i zákaz UP kvůli tomu, že její sympatizanti zaútočili a zabili kandidáta UNIPu (Rasmussen 1969: 414).

Volby byly ovlivněny i neschopností státní správy zaregistrovat všechny občany, kteří měli podle ústavy volební právo – všichni dospělí občané Zambie nad 18 let (Krennerich 1999: 942). K výkonu volebního práva bylo nutné se registrovat do seznamu voličů, který vytvářela volební komise.

Svoboda projevu, jež představuje klíčovou součástí demokracie, byla negativně ovlivněna zejména předvolebním násilím. Existence alternativních zdrojů informací byla v Zambii ovlivněna zejména špatným stavem infrastruktury a ekonomickou a technologickou zaostalostí.

Občané mohli vytvářet různé politické strany, zájmové skupiny či organizace. Jak ukázal případ UP, vláda se snažila zajistit, aby UNIP a jím vytvořené organizace byly jediné organizace ve státě. V následující tabulce jsou uvedena kritéria a to, jak je Kaundův režim naplnil, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 2: hodnocení první Kaundovy vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	3
Svobodné a spravedlivé volby	1
Všeobecné volební právo	3
Právo být volen	4
Svoboda projevu	2
Alternativní informace	2
Autonomie sdružování	2
Bodů celkem	17

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

Na základě získaných bodů odpovídala první Kaundova vláda režimu volebního autoritářství. V Zambii formálně existovaly demokratické instituce a byly uspořádány volby, kterých se účastnily i opoziční strany. Způsob vedení předvolební kampaně a likvidace UP během předvolební kampaně dokazují, že cílem UNIPu a prezidenta Kaundy nebylo vytvoření demokratického státu, ale zdání demokracie a posílení legitimacy vlastního režimu a postupný přechod na systém jedné vládnoucí strany. Tato snaha byla zdůrazněna likvidací UP. Přijetí nového ústavního dodatku v roce 1972 bylo tak vyvrcholením Kaundových snah.

2.3 Druhá Zambijská republika

Přechod k novému režimu proběhl přijetím nového dodatku stávající ústavy, což vytvořilo problematickou situaci, neboť v ústavě bylo stále zakotveno právo na sdružování občanů. Tento způsob přechodu také znamenal nutnost pořádat pravidelné parlamentní i prezidentské volby. Před parlamentními volbami, ve kterých mohli kandidovat pouze kandidáti UNIPu, byly uspořádány v rámci strany primární volby. V nich se o hlasy voličů utkali tři nejvýznamnější kandidáti strany, klíčovou roli v těchto volbách měla ústřední komise strany, která mohla ignorovat výsledek primárních voleb (Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa 2016).

Prezidentské volby probíhaly formou referenda, ve kterém voliči hlasovali, zda schvalují Kaundovo pokračování v prezidentském úřadu. Voliči tak měli možnost odpovědět ano, či ne. Předvolební kampaň parlamentních i prezidentských voleb plně kontrolovala strana. Během předvolební kampaně byly využívány státní zdroje k propagaci prezidenta Kaundy a zástupců UNIPu. Státní správa netolerovala jakoukoliv kampaň s cílem neschválení dalšího volebního období prezidenta Kaundy. Během období druhé republiky se uskutečnily troje parlamentní a prezidentské

volby. Kaunda vyhrál všechny „prezidentské volby“ a ve volbách v roce 1983 a 1988 získal 95 % hlasů, nejslabší podporu získal v roce 1978, kdy jeho politiku schvalovalo pouze 88 % voličů (Krennerich 1999: 953).

Kaundova vláda zahájila kampaň s cílem zlikvidovat veškerou opozici v Zambii, část opozičních politiků vstoupila do UNIPu, k čemuž byl přinucen i Harry Nkumbula, vůdce ANC, když podepsal deklaraci z Chome (Mwale et al. 2018). Ti, kdo se nepřidali k UNIPu a vedli kampaň proti prezidentu Kaundovi, byli zatýkáni, vězněni, zastrašováni, mučeni i popravováni. Kaundově vládě se podařilo do 80. let odstranit téměř veškerou opozici a do velké míry umlčet i existující opozici v rámci UNIPu.

Hlavní ideologií UNIPu byl zambijský humanismus, který se v polovině 70. let stal detailněji propracovanější ideologií. Na 9. sjezdu Národní rady UNIPu v roce 1976 byly přijaty plány a hlavní cíle, skrze něž měla být naplněna tato ideologie. Tyto cíle byly: Poskytovat kvalitnější sociální zabezpečení Zambijcům; odstranit zneužívání a viktimizaci Zambijců; vytvořit spravedlivý daňový a redistribuční systém; zvýšit podíl Zambijců v ekonomice; poskytnout všem Zambijcům vzdělání zdarma; poskytnout všem Zambijcům zdarma zdravotní péči; reformovat ozbrojené síly, aby pomáhaly svým spoluobčanům v souladu s principy humanismu; zlepšit kvalitu infrastruktury, zvýšit zemědělskou produkci a zlepšit rozvoj venkova; zamezit zneužívání moci, korupce, viktimizace atd.; garantovat mírovou a spravedlivou budoucnost všem Zambijcům pod vedením UNIPu; zvýšit roli státu v ekonomice (Sekwat 2000: 524).

K zajištění větší role státu přispěly ekonomické reformy z konce 60. let, kdy vláda znárodnila banky a finanční instituce, velkoobchody a dopravní společnosti. Vláda tak vytvořila nové úřady a nové národní společnosti, jež měly zajistit ekonomickou nezávislost a zlepšení ekonomické situace Zambijců v souladu s ideologií strany. V rámci druhé republiky vláda pokračovala v konsolidaci své kontroly nad zambijským hospodářstvím, přičemž v roce 1975 vláda kontrolovala 80 % ekonomické produkce Zambie (Sekwat 2000: 529).

K zajištění větší účasti Zambijců v rámci ekonomiky byla přijata politika zambizace, jejímž cílem bylo nahradit zahraniční pracovníky Zambijci. Realizace této politiky narážela na problém nedostatečného počtu vzdělaných Zambijců, kteří by byli schopni plně a kvalifikovaně nahradit zahraniční pracovníky. I přes tento problém vláda v 70. a 80. letech zahájila program zambizace skrze zřízení polostátních firem. Kaundova vláda i přes různé deklarace nebyla schopná vytvořit a prosadit politiku, která by vedla k rozvoji venkova a zemědělství. Většina rozvojových projektů se zaměřila více na zlepšení situace ve městech než na venkově. V rámci naplňování politiky humanismu vláda zrušila nemocniční a školní poplatky, znárodnila soukromé domovy důchodců, reformovala daňový systém se zaměřením na daň z příjmu a vytvořila pravidla chování pro vůdce

UNIPu, vyšší úředníky, zaměstnavatele v rámci státního a polostátního sektoru, policejní a vojenské důstojníky (Sekwat 2000: 531).

V říjnu roku 1980 proběhl nezdařilý pokus o puč. Vládním jednotkám se podařilo pár dní před jeho plánovaným provedením zatknout jeho organizátory a členy armády, kteří měli puč podpořit (Gewald et al. 2018: 114). Byl iniciován vlivnými podnikateli, právníky a částí disidentu. Když se ho vládním jednotkám podařilo zmařit a zatknout konspirátory, Kaundova vláda využila situace a zahájila další kampaň proti opozici, a to jak opozici v rámci UNIPu, tak i opozici ve společnosti. Zejména se zaměřila na podnikatelské kruhy a vlivné ředitele státních a polostátních firem.

Vojenský puč reagoval na selhání vládního rozvojového plánu a zhoršení ekonomické situace v Zambii. V roce 1985 schválila Kaundova vláda reformy, které měly snížit roli státu v ekonomice a transformovat hospodářství na tržní. Součástí této reformy byly i odstranění dotací a kontroly výkupních cen, což vedlo k nepokojům, které donutily vládu opět obnovit zemědělské dotace a kontrolu cen. Kaundova vláda doufala, že reformy a půjčky obnoví hospodářský růst a vláda bude moct využít peníze k uklidnění hospodářské situace. Místo očekávaného ekonomického růstu ale Kaundova vláda čelila zvyšující se inflaci, rostoucí nezaměstnanosti, závislosti na exportu mědi. Se zhoršující se ekonomickou situací Zambie rostla nespokojenost s Kaundovou vládou, jejíž legitimita byla založena na zajištění ekonomického blahobytu všem Zambijcům. Kaundova vláda přicházela s různými strategiemi, jak zastavit zhoršující se ekonomickou a sociální krizi, ovšem všechny tyto strategie selhaly (Sekwat 2000: 533-534).

Zambijský kongres odborových svazů (*Zambian Congress of Trade Unions* dále jen ZCTU) na počátku konci 80. let začal požadovat výrazné institucionální změny, jimiž by byla vláda více odpovědná svým občanům. V prosinci 1989 prosazoval předseda ZCTU Frederick Chiluba návrat k pluralitní demokracii. Chilubovo rozhodnutí bylo ovlivněno jak zhoršujícími se podmínkami členů ZCTU, tak i reakcí na přechod států střední a východní Evropy k demokracii, které čelily podobným problémům, jako měla Zambie (Erdmann et al. 2003: 10). V květnu 1990 probíhal 5. celonárodní sjezd UNIPu, na němž probíhala debata o návratu k pluralitní demokracii. Tuto myšlenku prosazovali zástupci ZCTU společně s ministry Kaundovy vlády a zástupci obchodní komory. Jejich hlavním argumentem bylo, že současný politický systém je neefektivní a zodpovědný za ekonomický pokles a zhoršení životní situace Zambijců. Kaunda souhlasil s uspořádáním referenda, ve kterém by se hlasovalo o zrušení článku ústavy zajišťujícího vládu UNIPu (Erdmann et al. 2003: 10).

Ekonomická situace Zambie se neustále zhoršovala a rostl počet násilných protestů proti vládě, které ukazovaly na ztrátu legitimacy Kaundovy vlády a jeho systému jedné vládní strany. Na

tuto situaci Kaundova vláda reagovala změnou své strategie, přestala blokovat demokratické reformy a místo toho se snažila získat kontrolu nad tranzicí. V říjnu 1990 Kaundova vláda zrušila zákony omezující vznik politických organizací, vyhlásila amnestii a stanovila datum referenda na říjen 1990.

Hlavní opoziční silou se tak stalo nově vzniklé Hnutí za pluralitní demokracii (*Movement for Mutiparty Democracy* dále jen MMD), které sdružovalo odbory, podnikatele, studenty, profesory atd (Olša et al. 2008: 375), (Erdmann et al. 2003: 11). Poté, co Kaundova vláda odložila datum konání referenda na říjen 1991, MMD zorganizovala demonstrace, na které Kaundova vláda reagovala zrušením referenda a vyhlášením předčasných svobodných voleb, které se měly konat 31. října 1991. Vláda jmenovala novou ústavní komisi, jejímž cílem bylo připravit novou ústavu. Opozice neuznávala legitimitu této komise, protože v ní neměla své zástupce.

V červenci 1991 uspořádali studenti Zambijské univerzity konferenci, na níž se účastnili jak zástupci vládního UNIPu, tak MMD a hlavních církví. Na této konferenci bylo dosaženo kompromisu nad textem nové ústavy demokratické ústavy a bylo dosaženo i kompromisu, který garantoval svobodné a spravedlivé volby v roce 1991. Součástí tohoto kompromisu byla i dohoda, že si prezident Kaunda dobrovolně zkrátí své funkční období a prezidentské volby se budou konat společně s parlamentními (Erdmann et al. 2003: 11-12). Parlamentní volby vyhrálo MMD, které získalo 74,3 % hlasů a v parlamentu získalo 125 křesel. UNIP skončil druhý s 25 křesly a 24,7 % hlasů. Prezidentské volby v Zambii vyhrál Frederick Chiluba, jenž získal 75,8 %, pro prezidenta Kaundu hlasovalo 24,2 % populace (Krenich 1999: 951–954).

Změna ústavy, vítězství MMD v parlamentních volbách a vítězství Chiluby v prezidentských volbách v roce 1991 znamenaly ukončení období druhé republiky a zahájily období třetí republiky.

2.3.1 Analýza režimu

V období druhé republiky byly pravidelně pořádány parlamentní i prezidentské volby, v parlamentních volbách mohli kandidovat pouze členové UNIPu. V rámci parlamentních voleb fungoval institut primárek, díky kterému měli voliči omezenou možnost volby. Prezidentské volby měly formu referenda a voliči tak mohli pouze hlasovat o tom, zda má být prezidentu Kaundovi prodlouženo jeho funkční období. Volby, ať už prezidentské, či parlamentní, nelze označit za spravedlivé a svobodné, protože kromě kandidátů UNIPu nemohl kandidovat nikdo jiný. V rámci předvolební kampaně státní správa materiálně podporovala kandidáty UNIPu a tvrdě postihovala

jakoukoliv předvolební kampaň proti kandidátům UNIPu a proti prodloužení funkčního období prezidenta Kaundy.

Během období druhé republiky existovalo všeobecné volební právo, kdy téměř všichni dospělí měli právo jít volit. I když ústava zajišťovala toto právo všem, jeho využití bylo komplikováno neschopností volební komise zaregistrovat všechny obyvatele Zambie. Během období druhé republiky bylo v registru voličů zaregistrováno 30–40 % občanů (Krenich 1999: 946). Právo být volen bylo podmíněno členstvím v UNIPu při parlamentních volbách. Vláda kontrolovala média a snažila se zabránit existenci médií na ní nezávislých. Kaundova vláda aktivně bránila vzniku nezávislých politických stran. Vlivem politiky zastrasování a perzekuce členů opozičních stran fungujících před rokem 1972 se vládě podařilo donutit většinu opozice zlikvidovat. Zástupci opozice byli uvězněni, nuceni vstoupit znovu do UNIPu, aby demonstrovali svou loajalitu, emigrovat či přestat s politickou činností. Kaundova vláda se snažila mít kontrolu nad ekonomikou i společností, z tohoto důvodu měli být občané sdružováni ve vládních či provládních organizacích a společnostech.

Režim fungující v období druhé republiky lze označit za nedemokratický. Na základě Linzovy kategorizace nedemokratických režimů lze Kaundův režim označit za postkoloniální mobilizační režim. Během existence Federace Rhodesie a Njaska byl Kaunda předsedou UNIPu, jenž byl aktivní v boji proti bělošské nadvládě a proti federální vládě. Po rozpadu federace a zrovnoprávnění všech obyvatel Zambie měl UNIP privilegované postavení.

Na základě ústavní změny v roce 1972 byl UNIP prohlášen za vládní stranu a všechny ostatní politické strany byly rozpuštěny, zambijský autoritářský režim byl tak založen na vládě jedné strany.

Kaunda se významně podílel na vytvoření ideologie zambijského humanismu, jenž se stal oficiální ideologií UNIPu. Hlavním cílem této ideologie bylo odstranit sociální, ekonomické a politické rozdíly mezi obyvateli a zároveň zajistit modernizaci země se zachováním kulturního dědictví a vybudováním jednoty. Politika Kaundovy vlády a UNIPu se zaměřovala zejména na naplnění této ideologie. Z tohoto důvodu vedla Kaundova vláda kampaň s cílem zničit či asimilovat veškerou opozici v zemi a převzala kontrolu nad zambijskou ekonomikou. Vzhledem k vládní politice budování národní jednoty lze tento jednostranický režim označit za tzv. revoluční jednostranický systém se silným jednostranickým režimem, Kaundově vládě se podařilo odstranit či umlčet téměř veškerou opozici v Zambii. Hlavní ekonomické a politické reformy byly provedeny v 70. letech 20. století.

Na počátku 80. letch byla politika plně kontrolována Kaundovou vládou a opozice byla umlčena, vláda ovládala 80 % ekonomiky skrze státní a polostátní firmy, zambijská ekonomika tak

patřila mezi nejvíce regulované ekonomiky v Africe (Sekwat 2000: 529). Na základě těchto skutečností ztratila vládní politika revoluční náboj a vláda se snažila zachovat danou situaci, čímž došlo k transformaci z revolučního jednostranického režimu na etablovaný jednostranický režim. Změnu režimu z revolučního na etablovaný nejlépe dokazuje vládní přístup k ekonomické a sociální krizi v 80. letech. Kaundova vláda se snažila krizi vyřešit přijímáním různých vládních strategií, skrze něž mělo dojít k obnově ekonomického růstu. Když předseda ZCTU Chiluba ve spolupráci s částí UNIPu a podnikateli začal prosazovat návrat k pluralitní demokracii, Kaundova vláda nezahájila kampaň s cílem odstranit opozici, ale naopak se snažila převzít kontrolu nad demokratizačním procesem s cílem udržet si co nejvíce dosavadního vlivu. V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je Kaundův režim naplnil za dobu existence tzv. druhé republiky, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 3: hodnocení Kaundova režimu během tzv. druhé republiky

Kritérium	Body
Volení úředníci	1
Svobodné a spravedlivé volby	1
Všeobecné volební právo	2
Právo být volen	2
Svoboda projevu	1
Alternativní informace	1
Autonomie sdružování	1
Bodů celkem	10

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

2.4 Třetí Zambijská republika

Během předvolební kampaně se Chiluba prezentoval jako demokrat, který pokud bude zvolen, odstraní represivní praktiky Kaundova režimu a Zambie se stane demokratickým státem. Chiluba také sliboval vyřešit ekonomickou krizi a znovu obnovit hospodářský růst a zlepšit životní podmínky všech Zambijců. Když se ale skutečně prezidentem stal, tyto sliby se mu nepodařilo naplnit. Hlavní televizní a rádiová společnost *Zambia National Broadcasting Corporation* společně s celonárodními novinovými společnostmi *Zambia Daily Mail* a *The Times of Zambia* byly stále ovládány zambijskou vládou a sloužily k propagaci vládní politiky a představitelů MMD (Erdmann et al. 2003: 15). Během Chilubovy vlády docházelo ke vzniku nezávislých a k vládě kritických médií, jakým byly například noviny *The Post*. Chilubova vláda se snažila omezovat činnost těchto

společností, a proto policie zatýkala novináře, kteří psali kriticky vůči vládě, s odvoláním se na zákon o státní bezpečnosti. Tato vláda zavedla také řadu daní a poplatků pro mediální společnosti. Tyto vládní represe donutily řadu společností ukončit svou činnost.

Během vlády prezidenta Chiluby nedošlo ke snížení vlivu vlády na soudnictví. Členové Nejvyššího soudu byli vybíráni parlamentem a jmenováni prezidentem. Jmenování soudce tak záleželo na jeho postoji k vládě a její politice. Během vlády prezidenta Chiluby byla uzavřena nepsaná dohoda mezi vládou a Nejvyšším soudem, dle které v méně důležitých případech mohou soudci rozhodnout proti vůli vlády, ale v důležitých případech budou vůči vládě loajální (Erdmann et al. 2003: 24). Chilubova vláda se nesnažila reformovat policejní složky, a tak policie během Chilubovy vlády fungovala stejně jako za režimu prezidenta Kaundy. Policejní zásahy byly brutální, během nich docházelo k porušování lidských práv. Policejní složky byly nadále silně propojeny s vládou a během předvolební kampaně byly využívány k poškozování opozičních politických stran (Erdmann et al. 2003: 22).

V roce 1993 reportéři *The Times of Zambia* odhalili spiknutí organizované poslancem za UNIP Cuthbertem Ngunim, jehož cílem bylo svržení vlády skrze destabilizování zambijského průmyslu, podpory násilných zločinů a organizování lidového povstání proti vládě (Human Rights Watch 1996), (Erdmann et al. 2003: 15). Nový předseda UNIPu Musokotwane přiznal, že existovalo toto spiknutí, ale UNIP ho odmítl realizovat a celý návrh byl zavržen. Toto vyjádření ovšem nestačilo a prezident Chiluba vyhlásil stav nouze a policie začala razii proti všem, kdo měli být součástí spiknutí. Kromě zlikvidování spiklenců byl stav nouze využit i v rámci boje proti politické opozici v Zambii.

Když došlo k Musokotwaneho uvěznění, novým předsedou UNIPu se stal opět Kenneth Kaunda a rozhodl se, že bude za UNIP kandidovat v následujících prezidentských volbách (Olša et al. 2008: 381). Byl v nich uplatňován dvoukolový systém s absolutní většinou. Chiluba se obával, že v rámci druhého kola by všichni poražení kandidáti podpořili jeho protikandidáta, a tak by mohl prohrát volby. Z tohoto důvodu byl změněn volební systém na systém relativní většiny. Chilubova vláda také vytvořila zákon, dle kterého se mohl prezidentem stát pouze ten, jehož oba rodiče byli rodilí Zambijci (Olša et al. 2008: 381-382). Cílem tohoto zákona bylo znemožnit Kaundovi kandidovat na prezidenta, protože jeho otec pocházel z Malawi. Na protest proti politice Chilubovy vlády a MMD se UNIP rozhodl voleb neúčastnit a neuznat jejich výsledek. Toto rozhodnutí UNIPu uvítaly nové politické strany, které doufaly, že se jim podaří získat voliče UNIPu. Mezi nejvýznamnější patřily Národní strana (*National party*, dále jen NP), Zambijský demokratický kongres (*Zambian Democratic Congress*), dále jen ZDC a Agenda pro Zambii (*Agenda for Zambia*, dále jen AZ).

Předvolební kampaň provázelo násilí a šikana ze strany státní správy. Krátce před volbami byl prezident NP obviněn z daňových úniků, a tak se místo předvolební kampaně věnoval soudu. Kandidáti opozičních politických stran byli často vyšetřováni policií a bezdůvodně zatýkáni policií. Policejní razie a zatýkání kandidátů a představitelů opozice umožňovaly výjimečný stav a zákony o státní bezpečnosti. Kromě zatýkání kandidátů a představitelů opozice docházelo k úmrtím opozičních kandidátů za nejasných okolností, které policie nevyšetřovala (Human Rights Watch 1996). Předvolební kampaň provázelo i násilí, kdy meetingy všech politických stran narušovali militantní příznivci jiné strany. Během voleb také docházelo ke zneužití vládních zdrojů ve prospěch kandidátů MMD. Prezidentské volby vyhrál Frederick Chiluba, když získal 72,6 %, druhý skončil kandidát ZDC Dean Mung'omba s 12,7 % (Krenich 1999: 954). Parlamentní volby vyhrálo MMD, které získalo 131 křesel. NP, která byla druhá, získala 5 křesel. V následující tabulce je jméno a počet křesel všech politických stran, které vyhrály volby do parlamentu.

Tabulka 4: Výsledky voleb 1996

Strana	Zkratka	Křesla v parlamentu
Hnutí za pluralitní demokracii	MMD	131
Národní strana	NP	5
Agenda pro Zambii	AZ	2
Nezávislí		10

Zdroj: Krenich 1999: 952

2.4.1 Analýza první Chilubovy vlády

První Chilubova vláda měla ideální podmínky pro uplatnění demokratických reforem, když samotná tranzice a předání moci proběhly poklidně. Tyto volby byly první svobodné a spravedlivé v rámci nezávislé Zambijské republiky. I přes poklidný a soutěživý průběh voleb byla jejich hlavní překážkou nízká míra registrace voličů. Nedostatečná míra registrace představovala hlavní překážku pro výkon pasivního volebního práva. Právo být volen bylo rozšířeno tak, že kandidát na veřejnou funkci již nemusel být členem UNIPu. Parlamentní i prezidentské kandidáti mohli svobodně a volně hovořit na veřejnosti. I když před volbami vznikaly nezávislé noviny, největší a nejvlivnější noviny, rádiové a televizní stanice byly stále vlastněny státem. Rozšíření nezávislých mediálních společností bylo limitováno ekonomickou krizí a nízkou kvalitou infrastruktury. Po zrušení článku, ve kterém byl UNIP jedinou povolenou politickou stranou, a vláda se vzdala své ambice kontrolovat společnost, byly možné nevládní organizace a byla plně obnovena svoboda

shromažďování. I přes veškeré obtíže dané nízkou mírou registrace obyvatel a obtížného šíření informací měla Zambie demokratický potenciál a Chilubova vláda mohla pokračovat v reformách, zejména se podařilo ukončit ekonomickou krizi, a zaměřila se na rozvoj infrastruktury, tak se Zambie mohla stát plně demokratickým státem. První Chilubova vláda se zaměřila zejména na boj s opozicí představovanou zejména UNIPem, tento boj se zintenzivnil po odhalení spiknutí s cílem svrhnout vládu a vyhlášení stavu nouze. Chilubova vláda využívala policii a ozbrojené složky k udržení se u moci a likvidaci opozice stejně jako za Kaundova režimu.

Když před volbami v roce 1991 vznikly první nezávislé noviny, které byly kritické jak vůči Kaundově, tak později i k Chilubově vládě, rozhodla se je vláda zlikvidovat za pomoci policejních složek i přijetím nových daňových zákonů, jejichž vlivem se snižoval počet nezávislých novin. Vlivem této politiky došlo k opětovnému omezování svobody médií. Chilubova vláda využívala stavu nouze, aby omezovala vliv nově vzniklých politických stran, což se projevilo zejména v předvolební kampani v roce 1996. Chilubova vláda rezignovala na vytvoření nezávislé soudní moci a místo toho se snažila získat vliv nad soudnictvím, což se jí i podařilo. Cílem Chilubovy vlády se stalo udržení se u moci všemi možnými prostředky, proto došlo ke změně ústavy, aby nemohl kandidovat bývalý prezident Kaunda, a ke změně volebního systému v rámci prezidentských voleb, aby se zvýšila šance prezidenta Chiluby na znovuzvolení. Během předvolební kampaně v roce 1996 využívala všech prostředků, aby kandidáti MMD vyhráli, včetně uplácení, zneužívání státních prostředků, represí vůči opozici, vraždění opozičních kandidátů. První vláda prezidenta Chiluby využila veškerý čas a vliv k upevnění moci a návratu k praktikám Kaundova režimu, aniž by došlo k obnovení systému jedné vládní strany.

V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je první Chilubova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 5: hodnocení první Chilubovi vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	3
Svobodné a spravedlivé volby	3
Všeobecné volební právo	3
Právo být volen	4
Svoboda projevu	3
Alternativní informace	3
Autonomie sdružování	4
Bodů celkem	23

Zdroj: vlastní tabulka dle Svnesson 1995: 177

Režim za první Chilubovy vlády nelze označit za elektorální demokracii vzhledem k její politice upevnění své pozice a boje proti opozici. Volby v roce 1996 měly Chilubově vládě zajistit legitimitu, neboť na rozdíl od prezidenta Kaundy prezident Chiluba nemohl čerpat svoji legitimitu z boje proti kolonialismu a ani nemohl čerpat svoji legitimitu z hospodářského růstu a zlepšení životních podmínek Zambijců. Režim během první Chilubovy vlády tak odpovídá definici volebního autoritářství, které se snaží vzbudit zdání demokracie, i když ve volbách kandidují zástupci opozičních stran, takže jejich šance vyhrát je prakticky nulová. Volební vítězství je také zdrojem legitimacy pro vládu. To dokazuje zejména změna ústavy v roce 1996 s cílem znemožnit prezidentu Kaundovi znovu kandidovat a tím poškodit nejvýznamnější opoziční stranu. Chilubova vláda tak odstranila nejvýznamnějšího soupeře a ostatním umožnila kandidovat s vědomím, že žádná z nově vzniklých stran nemá zkušenosti ani organizaci stejně velkou, jako měl UNIP, aby představovala opravdovou konkurenci.

2.5 Druhá Chilubova vláda

Situace se v Zambii po volbách neuklidnila, Chilubova vláda vedla kampaň proti mediálním společnostem, které byly vůči ní kritické. Novináři a mediální společnosti, jež byli kritické vůči vládě, byli často napadáni paramilitaristickými skupinami, které byly organizovány vládnoucí MMD. Parlament schválil nový zákon o Mediální radě (*Medial Council Bill*), podle kterého se novinářem mohl stát pouze člověk, který získal licenci od nově vzniklé Mediální rady, jejíž členy jmenoval ministr informací. Novináři, kteří neměli licenci, mohli dostat pokutu či být uvězněni za porušení tohoto zákona. Zákon o Mediální radě umožňoval odebrat jí licenci a uvěznit novináře, kterému byla prokázána manipulace s fakty s cílem poškodit veřejné činitele (Human Right Watchs 1997).

Proti výsledku voleb protestovala řada opozičních politických stran a obviňovala vládu z manipulace voleb. Na toto nařčení reagovala Chilubova vláda pokračováním zastrašování představitelů a členů opozičních politických stran. Kampaň proti opozici se zintenzivnila po nepovedeném pokusu o puč. 28. 10. 1997 jednotka vedená kapitánem Lungu přezdívaným „Kapitán Solo“ obsadila rozhlasovou stanici v Lusace a vyhlásila převzetí moci jménem Výboru národní spásy. Pučisté neměli podporu veřejnosti ani ozbrojených sil, a byli tak rychle poraženi (Olša et al. 2008: 385). Nastalou situaci využil prezident Chiluba a obvinil představitele UNIPu a ZDC z organizování puče a snahy svrhnout vládu. Policie zatkla jak Kennetha Kaundu, tak i Deana Mungombu, jenž byl předsedou ZDC a kandidoval za ZDC proti prezidentu Chilubovi. Pokus o puč se stal záminkou k obnovení výjimečného stavu a zintenzivnění kampaně proti opozici. V rámci

boje proti opozici se vláda zaměřila i na nevládní organizace, které poukazovaly na problém korupce a selhání vlády při zlepšování životní úrovně Zambijců.

Chilubova druhá vláda převzala praktiky a myšlenky Kaundova režimu, že je třeba umlčet a zastrašit kohokoliv, kdo plně nespolupracuje a nepodporuje prezidenta, a to jak mimo vládní stranu, tak i uvnitř MMD. Během druhé Chilubovy vlády proběhlo několik čistek uvnitř vlády a MMD s cílem odstranit všechny, kdo by mohli ohrozit prezidenta Chilubu. Odvolán byl například ministr financí Penza, protože se stal populárním a respektovaným uvnitř MMD, mohl tak ohrozit Chilubovo postavení. Ten měl v plánu zrušit ústavní článek, který omezuje počet funkčních období prezidenta. K naplnění tohoto plánu potřeboval omezit vliv opozice, což se mu podařilo, ale také získat si sympatie obyvatel a vytvořit dojem, že je pro další zambijský ekonomický a sociální pokrok nepostradatelný (Olša et al. 2008: 390).

V roce 2000 zahájil Chiluba uvnitř MMD kampaň s cílem získat podporu pro svůj plán prodloužit si volební období, což se mu i podařilo. Ostatní politické strany a nevládní organizace zahájily demonstrace a protesty proti tomuto plánu. Demonstrace přiměly část poslanců a ministrů za MMD změnit názor a podpořit protestující s cílem zabránit prezidentu Chilubovi znovu kandidovat. S blížícím se datem konání voleb byly demonstrace a protivládní protesty intenzivnější a masovější. Vlivem demonstrací neměl Chiluba pro svůj návrh 2/3podporu v parlamentu a musel odstoupit od svého požadavku změnit ústavu a znovu kandidovat. Chiluba věděl, že za současných podmínek existuje velká šance, že by byl zvolen kandidát opozice, a proto místo sebe doporučil Levyho Mwanawasu jako prezidentského kandidáta za MMD.

Před volbami si řada politiků, kteří odešli z MMD, založila vlastní politické strany, když Chiluba vybral Mwanawasu. Příkladem takové strany je Fórum pro demokracii a rozvoj (*Forum for Democracy and Development*, dále jen FDD). Hlavním z favoritů těchto voleb byl bývalý ministr Michael Sata, jenž si založil Vlasteneckou frontu (*Patriotic Front* dále jen PF). Další významnou politickou stranou byla Sjednocená strana pro rozvoj národa (*United Party for National Development*, dále jen UPND), která vznikla z podporovatelů bývalé národní strany, a její vrcholní členové nebyli členy MMD. Voleb se účastnil i UNIP oslabený kvůli vnitřním sporům o to, kdo by měl být předsedou této strany.

Volby v roce 2001 organizovala volební komise, jež by měla být nezávislým úřadem. Byla podfinancovaným úřadem napojeným na vládu. Pro zajištění větší spravedlnosti došlo k nové registraci voličů, neboť za seznam použitý v roce 1996 opozice kritizovala volební komisi, že se zaměřuje na registraci voličů v oblastech, kde má podporu MMD. Volební komisi se podařilo zaregistrovat 2,6 milionu voličů ze 4,6 milionu evidovaných obyvatel (The Carter Center 2002: 26).

I když došlo k nové registraci obyvatel, opoziční politické strany stále podezíraly volební komisi ze zvýhodňování vládní MMD při registraci voličů a vydávání národních registračních karet. Během předvolební kampaně docházelo ke zneužívání státního majetku ve prospěch kandidátů MMD a ke korupci. V rámci předvolební kampaně kandidáti MMD pořádali předvolební akce a meetingy, které financovali z rozpočtů měst a provincií. K zajištění hlasů obyvatel venkova kandidáti MMD využívali státní vozidla ke své agitaci na venkově (The Carter Center 2002: 28).

Při předvolební kampani čelili zástupci opozice nátlaku ze strany policie, která využívala zákon o veřejném pořádku jako záminku pro zrušení předvolebních meetingů. Vláda ztěžovala prezentaci kandidátů v mediálním prostoru, veřejnoprávní média a vládou kontrolovaná média prezentovala zejména kandidáty MMD a snažila se je zvýhodnit. Opoziční média byla často šikanována na základě zákona o Mediální radě, novináři byli zastrašováni, že budou uvězněni či že jim bude zrušena akreditace a odebrána licence (The Carter Center 2002: 29-30).

Během samotných voleb byla jedním z hlavních problémů špatná technická a materiální vybavenost volebních místností, nedostatečně proškolený personál a pro volební komisi překvapivě vysoká volební účast. Tyto faktory způsobily, že během voleb vznikl v některých volebních místnostech chaos, který byl řešen nahodile (The Carter Center 2002: 41). Podobně chaoticky probíhalo sčítání hlasů a oznamování výsledků, v některých případech mohli volební pozorovatelé z řad nevládních organizací či opozičních stran dohlížet na sčítání volebních lístků, ale v některých nemohli. Volební výsledky byly oznámeny nejdříve v oblastech, ve kterých vyhráli kandidáti MMD. Z těchto důvodů nelze považovat tyto volby za svobodné a spravedlivé. Prezidentské volby vyhrál Levy Mwanawasa za MMD, jenž získal 29,15 % hlasů. Na druhém místě skončil Anderson Mazoka z UPND s 27,20 % hlasů. Parlamentní volby vyhrálo MMD, které získalo 69 křesel a 28,02 %; na druhém místě skončil UPND se 49 křesly a 23,77 %. V následující tabulce je jméno a počet křesel všech politických stran, které vyhrály volby do parlamentu.

Tabulka 6: Výsledky voleb 2001

Strana	Zkratka	Křesla v parlamentu
Hnutí za pluralitní demokracii	MMD	69
Sjednocená strana pro národní rozvoj	UPND	49
Fórum pro demokracii	FDD	12
Sjednocená strana národní nezávislosti	UNIP	13
Strana Tradice ²	HP	4

² Heritage Party

Zambijská republikánská strana ³	ZRP	1
Vlastenecká fronta	PF	1
Nezávislí		1

Zdroj: African Democracy Encyclopaedia Project 2007

2.5.1 Analýza druhé Chilubovy vlády

Druhá vláda prezidenta Chiluby se snažila konsolidovat svou pozici, připravit a zajistit změnu ústavy, jež by umožnila prezidentu Chilubovi znovu kandidovat. Z tohoto důvodu se prezident Chiluba snažil vytvořit kult osobnosti a odstranit kohokoliv, kdo by mu mohl odporovat. Jako záminku pro likvidaci politické opozice mimo MMD využil neúspěšný pokus o puč kapitána Sola. K omezení vlivu kritických médií sloužil zákon o Mediální radě. Zpřísnění podmínek pro novináře a mediální společnosti, zřízení zcela loajálního úřadu pro udělování novinářských licencí, vytvoření komplikovaných podmínek pro získání licence a uzákonění možnosti zatýkat novináře, pokud zveřejňují nepravdivé informace, což představovalo nejvýznamnější překážku pro vytvoření nezávislého tisku.

Během druhé Chilubovy vlády nebyly volby svobodné a spravedlivé. Během předvolební kampaně byly zneužívány státní prostředky k podpoře kandidátů MMD, policie zneužívala zákony, aby omezovala meetingy předvolebních stran. Během voleb docházelo k chaosu způsobenému podfinancováním volební komise a jejím napojením na vládu. Na chaos, který doprovázel volby, nebyli pracovníci volební komise připraveni a vlivem nedostatečné komunikace byl tento chaos řešen na úrovni volebního obvodu bez konzultací s centrální volební komisí. Volební komise nevytvořila pravidla a ani postup, který by umožnil všem pozorovatelům účastnit se přepočtu hlasů a zveřejňování výsledků.

Všem Zambijcům bylo uděleno všeobecné volební právo, jeho praktikování však bylo omezeno neschopností volební komise zaregistrovat všechny dospělé občany. Volební komise byla obviňována, že při registraci zvyhodňuje MMD a provádí registraci v oblastech, kde má podporu, zatímco nedochází k registraci občanů v oblastech, kde jsou dominantní opoziční strany. Právo být volen bylo omezováno zejména šikanou ze strany policie a státních úřadů při pořádání předvolební kampaně. Svoboda projevu byla silně omezována novým zákonem o Mediální radě, který ztěžoval práci novinářů a byl vytvořen s cílem šikanovat kritické novináře a mediální společnosti.

Svoboda projevu v rámci předvolební kampaně byla omezována nízkým mediálním pokrytím ze strany veřejnoprávních médií, která zvyhodňovala kandidáty MMD. Existence

³ Zambia Republican Party

alternativních informací byla omezena výše zmíněným zákonem a špatnou infrastrukturou, která znemožňovala vznik masových a nezávislých médií.

Chilubova vláda se snažila omezovat činnost již existujících významných opozičních stran, jakými byly například ZDC či UNIP. Když došlo k oznámení Chilubova plánu změnit ústavu a znovu kandidovat, opozice a nevládní organizace dokázaly zmobilizovat společnost natolik, aby donutily Chilubu ustoupit od jeho plánu. Úspěch opozice a nevládních organizací při mobilizaci a vyvíjení tlaku na vládu demonstroval sílu občanské společnosti a zároveň demonstroval požadavky společnosti na dodržování demokratických principů v ústavě.

Druhé Chilubově vládě se nepodařilo naplnit všechna kritéria, která definoval Dahl, a proto se tento režim nedá označit za demokracii a ani za autoritářský režim. Vzhledem k síle občanské společnosti a výsledku voleb nelze režim během druhé Chilubovy vlády jednoznačně charakterizovat. Silná občanská společnost donutila Chilubu vzdát se pokusů o změnu ústavy.

V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je druhá Chilubova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 7: hodnocení druhé Chilubovi vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	4
Svobodné a spravedlivé volby	1
Všeobecné volební právo	3
Právo být volen	4
Svoboda projevu	2
Alternativní informace	2
Autonomie sdružování	2
Bodů celkem	18

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

Prezidentské volby mohla vyhrát opozice, neboť rozdíl mezi kandidátem vlády a opozice Mezoka z UPND činil 2 % hlasů. Zároveň MMD vyhrála parlamentní volby, ale ztratila téměř polovinu křesel ve prospěch opozice. Znamenají, že režim fakticky odpovídá definici elektorální demokracie. Režim vykazoval tendence směřující k volebnímu autoritářství, a to vzhledem k omezování činnosti médií, nevládních organizací a kritických médií.

2.6 Mwanawasova vláda

Jedním z důvodů, proč si Chiluba vybral Mwanawasu jako svého nástupce, byl jeho špatný zdravotní stav. Mwanawasa měl v roce 1991 vážnou dopravní nehodu, kvůli níž měl výraznou vadu řeči a dělal dojem, že je pomalejší v přemýšlení. Chiluba tak vnímal Mwanawasu jako ideální loutku, skrze kterou bude moct nadále řídit stát (Olša et al. 2008: 394). I přes svoje zdravotní potíže se Mwanawasa ukázal jako schopný politik. Ihned po jmenování se rozhodl jmenovat do vlády i členy opozičních stran, čímž si získal jejich sympatie a podporu parlamentu. Mwanawasa využil nízkou míru organizace a loajality členů parlamentních stran, aby si zajistil většinu v parlamentu, aniž by došlo k vytvoření koaliční vlády. Na kritiku reagoval personálními změnami ve vládě a odstraňováním členů vnitřní opozice stejně jako Kaunda či Chiluba.

Po vytvoření vlády se Mwanawasa zaměřil na omezení Chilubova vlivu v MMD tím, že odvolával z vládních a stranických funkcí Chilubovy spojence. K omezování Chilubova vlivu využil protikorupční kampaň, kterou si získal podporu obyvatel. V roce 2003 byl Chiluba zatčen a vyšetřován ve vězení. Mwanawasova vláda se zaměřila na podporu lidských práv. Prohlubovala nezávislost justice na vládě, nicméně stále docházelo ke snaze vládních činitelů ovlivňovat rozhodování soudců. I když se ale Mwanawasova vláda snažila působit jako reformní, která se snaží zlepšit kvalitu života Zambijců, bránila zvýšení míry svobody tisku. Velkým nedostatkem Mwanawasovy vlády byla rezignace na reformu policie, jejíž zásahy byly brutální stejně jako za vlády Kaundy či Chiluby.

Vláda přijala zákon o Nezávislém úřadu pro vysílání (*Independent Broadcasting Authority Act*), jenž byl podobný zákonu o Mediální radě vytvořeném Chilubovou vládou. Na základě tohoto zákona vznikl nový úřad, který byl kontrolován vládními představiteli a jehož cílem bylo omezování činnosti kritického tisku. Novináři tohoto tisku tak čelili represím, cenzuře a šikanování ze strany státního aparátu. I přes tyto praktiky se nepodařilo zničit veškerá kritická média. Státem vlastněná a veřejná média tak sloužila jako hlavní nástroj propagace vládní politiky a prezentace členů vlády. Před volbami se znovu otevřela debata o změně ústavy, která by zajišťovala více svobody pro obyvatele, a opozice prosazovala změnu volebního systému na absolutně většinový systém při prezidentských volbách. Tyto debaty narážely na neochotu vlády k jakýmkoliv změnám, a tak i přes protesty, které vyjádřili zástupci opozice a nevládních organizací, platila původní ústava.

Situace před všeobecnými volbami v roce 2006 byla komplikovaná. Dean Mungomba, předseda ZDC, jenž měl v plánu znovu kandidovat na prezidenta, zemřel. Ve stejném roce zemřel i předseda UPND Anderson Mazoka a prezident Mwanawasa prodělal další infarkt, takže nebylo

jisté, zda Mwanawasa přežije do voleb, a pokud bude zvolen, zda bude schopen vykonávat prezidentský úřad, popřípadě jak dlouho. UNIP, UPND a FDD se rozhodly využít situace a vytvořily společnou kandidátní stranu Sjednocenou demokratickou alianci (*United Democratic Alliance*, dále jen UDA) (Olša et al. 2008: 399).

Před volbami byla jmenována komise, jejímž cílem bylo upravit volební proces tak, aby se neopakovaly chyby, které se děly během voleb v roce 2001. Komise přišla se sérií doporučení, která byla schválena v novele volebního zákona. Klíčovou změnou bylo přijetí kodexu chování, který měl regulovat práva a povinnosti kandidátů, stran, volební komise, policie, médií a volebních pozorovatelů v průběhu volebního procesu (European Union Election Observation Missions 2006: 8). Volební komise si dala velmi záležet na přípravě voleb a snažila se vyvarovat všech pochybení. Volební komise byla v těchto volbách mnohem nezávislejší a její personál prošel důkladnějším školením. Volební komise také provedla revizi seznamu voličů, aby došlo k vyloučení duplikací a dalších pochybení. V rámci revize a nové registrace byly zaregistrovány 3 940 053 voličů, i když dle odhadů měla mít komise zaregistrováno 5 517 443 voličů (European Union Election Observation Missions 2006: 14).

Během voleb se zaktivizovala občanská společnost a skrze nevládní organizace či politické strany monitorovaly volby, což zvýšilo jejich transparentnost a důvěryhodnost. Během nich vláda zmírnila represe vůči kritickému tisku a novinářům. I přes tato zmírnění státní média stále zvýhodňovala kandidáty MMD a poskytovala jim větší mediální pokrytí než opozičním kandidátům. Pozitivní změnou v těchto volbách byla změna chování policie, která se již nezaměřovala na šikanování opozičních kandidátů, místo toho se snažila zajistit, aby meetingy všech politických stran a kandidátů proběhly v poklidu. I přes tyto snahy docházelo k volebnímu násilí ze strany podporovatelů konkurenčních politických stran. Během těchto voleb se podařilo volební komisi zajistit dobré materiální a technické vybavení volebních místností i dobrou logistiku. Volby tak probíhaly bez větších obtíží a nebyly chaotické, a to i přes technické obtíže, kterým volební komise čelila. Volby v roce 2006 tak lze označit za svobodné a spravedlivé.

Prezidentské volby vyhrál Levy Mwanawasa z MMD, jenž získal 42,98 %, na druhém místě skončil Michale Sata z PF, s 29,37 % hlasů. Volby do Národního shromáždění vyhrálo MMD, jež obsadilo 72 křesel, na druhém místě skončila PF se 43 křesli (African Democracy Encyclopaedia Project 2007). Jména všech stran, které získaly křeslo v parlamentu, a jejich výsledky jsou v následující tabulce.

Tabulka 8: Výsledky voleb 2006

Strana	Zkratka	Křesla v parlamentu
Hnutí za pluralitní demokracii	MMD	75
Vlastenecká fronta	PF	43
Sjednocená demokratická aliance	UDA	26
Sjednocená liberální strana ⁴	ULP	2
Národně demokratický zájem ⁵	NDF	1
Nezávislí		3

Zdroj: African Democracy Encyclopaedia Project 2007

2.6.1 Analýza první Mwanawasovy vlády

Mwanawasova první vláda vzešla z voleb, jež lze označit za nesvobodné a nespravedlivé. Během svého prvního funkčního období přijala novelizaci volebního zákona, která zlepšila kvalitu voleb, dále došlo ke zlepšení lidských práv. Hlavním negativním aspektem této vlády bylo pokračování politiky omezování nezávislých médií, a to jak skrze přijetí zákona o Nezávislém úřadu pro vysílání, tak i pokračující šikanou a zastrašováním ze strany policie odvolávající se na zákon o veřejném pořádku a národní bezpečnosti. Vládní kampaň proti nezávislému tisku byla do velké míry zmírněna před volbami v roce 2006.

Mwanawasova vláda dokázala novelizovat volební zákon tak, že volby v roce 2006 lze označit za svobodné a spravedlivé, i když během předvolební kampaně docházelo k různým incidentům, které narušovaly předvolební kampaně všech stran. Tyto incidenty však nebyly výsledkem systematického selhání, ale nerespektování svobody slova ze stran radikálních příznivců. I přestože zambijská ústava zaručuje všem občanům právo volit, jeho uplatnění je omezováno neschopností volební komise zaregistrovat všechny občany. Před volbami proběhla revize volebních seznamů s cílem omezit duplikace a jiné chyby a pokračovat v registraci obyvatel.

Volební komisi se nepovedlo zaregistrovat všechny voliče. Tento neúspěch byl do velké míry zaviněn špatným stavem infrastruktury, nikoliv cíleným záměrem volební komise oslabit opoziční strany ve volbách. Právo být zvolen vláda nijak nereformovala. Mwanawasova vláda se rozhodla, že v rámci předvolební kampaně omezí útoky na svobodný tisk, a umožňovala kandidátům se svobodně vyjadřovat. Během Mwanawasovy vlády nebylo nijak omezováno právo se sdružovat, občané tak mohli zakládat politické strany, nevládní organizace, profesní organizace atd.

⁴ United Liberal Party

⁵ National Democratic Focus

V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je první Mwanawasova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 9: hodnocení první Mwanawasovy vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	4
Svobodné a spravedlivé volby	3
Všeobecné volební právo	3
Právo být volen	4
Svoboda projevu	3
Alternativní informace	2
Autonomie sdružování	4
Bodů celkem	24

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

Zambie během první Mwanawasovy vlády odpovídá režimu elektorální demokracie.

2.7 Druhá Mwanawasova vláda

Mwanawasovi se podařilo využít vítězství a vytvořit další vládu pod vedením MMD. Jako svého viceprezidenta jmenoval Rupiaha Bandu. S výsledky voleb byl nespokojen zejména Sata, jež pokračovala ve své kritice vlády. Sata byl, zatčen na základě obvinění z daňových podvodů, kterých se měl dopustit, když kandidoval na prezidenta (Olša et al. 2008: 400). Tato obvinění byla krátce po jejich vznesení odvolána. Sata pak obviňoval vládu, že se ho snaží umlčet (Olša et al. 2008: 400).

Mwanawasův zdravotní stav se rychle zhoršoval. 29. června 2008 se účastnil konference Africké unie v Egyptě, když prodělal další mrtvici a upadl do kómatu. 1. července 2008 byl převezen do francouzské vojenské nemocnice, kde se mu dostávalo prvotřídní péče. Francouzští lékaři nedokázali Mwanawasu zachránit, po dvoutýdenním kómatu zemřel. Viceprezident Banda se stal v souladu s ústavou prezidentem a rovněž v souladu s ústavou byly vyhlášeny nové prezidentské volby (BBC 2008; Laws of Zambia 1996: 24).

Tato situace byla zkouškou zambijské demokracie, někteří zástupci MMD chtěli zabránit předčasným volbám, neboť se obávali, že by Sata mohl vyhrát volby. Dalším argumentem používaným proti předčasným volbám byla otázka financí. Všechny politické strany byly do jisté míry vyčerpány volbami před dvěma lety a bylo nutné znovu financovat volební komisi, aby byla schopná zorganizovat nové volby. Tyto návrhy byly parlamentem zamítnuty a předčasné volby se tak konaly v souladu s ústavou. Hlavním problémem volební komise bylo, že nedokázala vytvořit

komplexní školení pro členy volební komise v rámci volebních obvodů a chyběl i jednotný manuál, jenž by zajistil transparentnost voleb (European Union Election Expert Mission to Zambia 2008: 13). Volební komisi se nepodařilo aktualizovat seznam voličů a ani se jí nepodařilo tento seznam rozšířit o občany, které získali volební právo od roku 2006.

Předvolební kampaň probíhala podobně jako v roce 2006, policie a státní správa se snažily nevstupovat do předvolebních meetingů kandidátů opozičních politických stran. V rámci předvolební kampaně radikální stoupenci narušovali kampaně svých politických protivníků. Všechny strany včetně vládní MMD byly finančně vyčerpány předvolebními kampaněmi z roku 2006, a proto se prezidentští kandidáti rozhodli využívat média ke své prezentaci. Média se tak stala nejvýznamnějším prostředkem předvolebního boje, což se projevovalo zvýšeným tlakem na novináře ze strany státní správy a zejména Ministerstva pro informace, které se snažilo omezovat činnost mediálních společností podporujících opoziční kandidáty (European Union Election Expert Mission to Zambia 2008: 25). Státní média podporovala prezidenta Bandu, nezávislá média se zaměřovala primárně na podporu „svého kandidáta“, všechna média tak byla silně zaujatá a neobjektivní (European Union Election Expert Mission to Zambia 2008: 22).

I když volební komise měla málo času na uspořádání voleb, jejich samotný průběh byl podle mezinárodních pozorovatelů spořádaný a docházelo k minimu chyb. Hlavním problémem bylo předávání informací o výsledku voleb v jednotlivých obvodech centrální volební komisi. Předávání výsledků v rámci obvodu bylo komplikováno neúplnými instrukcemi ze strany centrální volební komise. Volby vyhrál Rupiah Banda z MMD, jenž získal 40,63 % hlasů, druhý byl Michael Sata z PF, jenž získal 38,64 % (African Election Database 2011).

2.7.1 Analýza druhé Mwanawasovy vlády

Mwanawasova druhá vláda navazovala na politiku první vlády, i když Mwanawasa se prezentoval jako demokrat, jenž se snaží pokračovat v demokratických reformách. Satovo zatčení, i přestože veškerá obvinění byla následně stažena, dokazuje zneužívání moci ze strany vlády. Během svého druhého funkčního období nebyla předložena policejní reforma, jež by regulovala policejní zásahy, které byly brutální. Mwanawasovo úmrtí představovalo zkoušku zakořeněnosti zambijské demokracie a respektování ústavy. Představitelé MMD a zejména prezident Banda měli řadu důvodů, proč zabránit předčasným volbám, ať už to byl strach z prohry MMD v následujících prezidentských volbách, vzhledem k rostoucí Satově popularitě, finanční vyčerpanosti MMD a ostatních politických stran z předchozích voleb.

Banda si před volbami musel upevnit postavení v MMD, aby byl jeho jediným kandidátem. Další významnou překážkou pro pořádání předčasných voleb byla otázka financování volební komise, státní rozpočet neplánoval možnost předčasných voleb, a tak byla volební komise podfinancována a nemohla by volby zorganizovat. Tento problém vyřešila mezinárodní komunita, která sponzorovala volební komisi a celé volby. I přes tyto důvody se Bandova vláda rozhodla podřídit ústavě a uspořádat předčasné volby. Mwanawasovo úmrtí nevyužila žádná ze složek společnosti k získání moci nad Zambií, čímž se potvrdil respekt vlády k ústavě.

Druhou Mwanawasovu vládu předčasně ukončila Mwanawasova smrt, novým prezidentem se stal jeho viceprezident Banda, jenž byl zvolen poslancem během voleb 2006. Na základě ústavy Banda vyhlásil po svém jmenování předčasné volby. Během svého prezidentského období se Banda zaměřil primárně na přípravu voleb a předvolební kampaň a neprováděl žádné reformy. Volby i přes problémy s organizací lze prohlásit za svobodné, do jisté míry za spravedlivé, hlavním problémem zambijských voleb zůstává zvýhodňování vládních kandidátů vládními médii a omezování činnosti novinářů vyjadřujících se kriticky vůči vládě. Dalším chronickým problémem je zneužívání státních prostředků v rámci předvolební kampaně, čehož se Banda také dopouštěl. Předvolební kampaň jednotlivých kandidátů narušovali zejména radikální příznivci konkurenčních politických stran. Výkon volebního práva byl omezen neschopností volební komise zaregistrovat všechny oprávněné voliče. Právo být zvoleno nebylo nijak ovlivněno. Během předvolební kampaně se státní správa snažila omezovat činnost kritických médií, a to skrze zastrašování a šikanu novinářů. I přes tuto politiku v Zambii působila na vládě nezávislá média, která preferovala opoziční kandidáty. Během celého fungování druhé Mwanawasovy vlády nebylo omezeno právo se sdružovat. V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je druhá Mwanasova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 10: hodnocení druhé Mwanawasovy vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	4
Svobodné a spravedlivé volby	3
Všeobecné volební právo	3
Právo být volen	4
Svoboda projevu	3
Alternativní informace	2
Autonomie sdružování	4
Bodů celkem	23

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

V období druhé Mwanawasovy vlády režim v Zambii odpovídal elektorální demokracii.

2.8 Bandova vláda

Po vítězných volbách se Banda zaměřil zejména na upevnění své pozice uvnitř MMD, kde rostla opozice vůči Bandovi. Kromě vnitřní opozice uvnitř MMD musel čelit Banda parlamentní opozici, jejímž nejvýznamnějším představitelem byla Satova PF. K posílení svého vlivu zintenzivnila Bandova vláda kampaň proti opozičnímu tisku, novináři čelili šikaně ze strany policie, vláda zvýšila poplatky a daně distributorům, již distribuovali opoziční noviny.

Bandova vláda se zaměřila na omezování činnosti nevládních organizací. Z tohoto důvodu přijala vláda zákon o nevládních organizacích (*The Non-Governmental Organisation Act*). Na jeho základě vznikla Registrační rada nevládních organizací (*Non-Governmental Organisations' Registraion Board*, dále jen Registrační rada), jejíž členové byli jmenováni vládou. Podle něj měly být všechny nevládní organizace registrované u Registrační rady. Registrační rada měla schvalovat činnost nevládních organizací, které byly povinné předkládat výroční zprávy o své činnosti Registrační radě nevládních organizací (Parliament of Zambia 2009: 186–189).

Každá nevládní organizace, která byla registrována, dostala certifikát, jenž se musel každých pět let obnovovat (Parliament of Zambia 2009: 190). Pokud někdo porušil tento zákon, mohl být uvězněn až na 6 let. Cílem těchto zákonů bylo oslabit opozici před všeobecnými volbami v roce 2011, do kterých chtěli zástupci PF a UPND kandidovat pod jednou politickou stranou, opozice tak měla velkou šanci porazit Bandu a získat většinu v parlamentu. Spojenectví PF a UPND se brzy rozpadlo a obě strany kandidovaly samostatně.

Volební komise, která připravovala všeobecné volby, se poučila z předčasných voleb v roce 2006 a vypracovala novou organizační strukturu včetně manuálu pro členy okresní volební komise, aby se zabránilo chybám a chaosu během voleb, při sčítání hlasů a zveřejňování výsledků. Volební komise využila k registraci voličů nový mobilní systém, a tak se jí podařilo zaregistrovat 5 167 174 voličů, celkem 85 % ze všech oprávněných, což představovalo nárůst registrovaných voličů o 25 % v porovnání s volbami v roce 2006 (European Union Election Observatoion Mission 2011: 11). Předvolební kampaň byla podobná té v roce 2006, kdy se většina předvolebních meetingů obešla bez násilí, kromě potyček způsobených radikálními příznivci konkurenční politické strany. Policie se v tomto období snažila působit neutrálně (European Union Election Observatoion Mission 2011: 13). V rámci kampaně došlo k hlubší polarizaci médií, státní média intenzivněji podporovala prezidenta Bandu a kandidáty MMD, soukromá média podporovala „své kandidáty“, čímž se vytratila objektivita zpravodajství. I přes schválení nového zákona o nevládních organizacích se

voleb účastnila řada zástupců nevládních organizací, kteří dohlíželi na průběh voleb s cílem zajistit jejich transparentnost a spravedlivost. Samotné volby proběhly bez větších incidentů.

Volby vyhrál Sata z PF s 41,98 % hlasy. Prezident Banda byl na druhém místě s 35,42 % hlasů. Jména všech stran, které získaly křeslo v parlamentu, a jejich výsledky jsou v následující tabulce. Prezident Banda po zveřejnění výsledků voleb uznal svoji prohru a nebránil Satovi stát se prezidentem Zambie.

Tabulka 11: Výsledky voleb 2011

Strana	Zkratka	Křesla v parlamentu
Vlastenecká fronta	PF	60
Hnutí za pluralitní demokracii	MMD	55
Sjednocená strana pro rozvoj národa	UPND	28
Aliance za demokratický rozvoj ⁶	ADD	1
Fórum pro demokracii a rozvoj	FDD	1
Nezávislí		1

Zdroj: African Election Database 2011

2.8.1 Analýza Bandovy vlády

Banda se ve své vládě zaměřil zejména na posílení své pozice zejména v MMD. Jeho vláda se snažila podobně jako Mwanawasova zastavit růst popularity opozice představované zejména Satovou PF. Z tohoto důvodu přijala zákon o nevládních organizacích, jehož cílem bylo omezit činnost kritických a neloajálních nevládních organizací.

I přes přijetí tohoto zákona Bandova vláda pokračovala ve zlepšování kvality demokracie, prezident Banda po prohraných volbách přijal výsledek a umožnil Satovi stát se jeho nástupcem. Volby probíhaly bez větších problémů, které by narušovaly jejich regulérnost, vyjma ovšem dlouholetého problému zneužívání státního majetku ve prospěch vládních kandidátů. Incidenty, ke kterým docházelo, byly způsobeny zejména radikálními příznivci, kteří narušovali předvolební kampaň. Během Bandovy vlády došlo k výraznému zlepšení využití pasivního volebního práva. Volební komise získala nová mobilní zařízení, díky čemuž se podařilo zaregistrovat 85 % všech obyvatel s volebním právem. Pasivní volební právo nebylo během Bandovy vlády omezováno.

K chronickým problémům Zambie patřila svoboda médií, i když zde působila řada kritických médií, jejich činnost byla omezována šikanou ze strany policie a státního aparátu, a to skrze účelové zvyšování daní či poplatků jednotlivým distributorům či vydavatelům. Přijetím

⁶ Alliance for Democracy and Development

zákona o nevládních organizacích došlo k omezení svobody shromažďování, neboť všechny nevládní organizace se musely registrovat a získat certifikát s platností 5 let (Parliament of Zambia 2009:190). Za porušení tohoto zákona byl trest vězení až na 3 roky (Parliament of Zambia 2009: 189).

Režim během Bandovy vlády odpovídal definici elektorální demokracie. Zákony a praktiky omezující svobodu tisku a shromažďování nebyly vymáhány tak intenzivně, aby neloajální tisk a nevládní organizace (včetně opozičních politických stran) byly zrušeny. Bandova vláda zlepšila financování volební komise, což umožnilo zvětšit počet zaregistrovaných voličů. V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je Bandova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 12: hodnocení Banodvy vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	4
Svobodné a spravedlivé volby	3
Všeobecné volební právo	4
Právo být volen	4
Svoboda projevu	3
Alternativní informace	3
Autonomie sdružování	3
Bodů celkem	24

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

Klíčovou událostí byla akceptace výsledků voleb ze strany vlády a nebránění nově zvolenému prezidentu Satovi ujmout se prezidentského úřadu.

2.9 Satova vláda

K získání podpory v parlamentu přemlouval Sata poslance zvolené za MMD, aby podpořili jeho vládu výměnou za ministerské posty. Satova vláda zahájila novou protikorupční kampaň, kterou využíval k politickému boji proti opozici. Do Saty byla vkládána naděje, že dojde ke zlepšení svobody informací a že vláda provede změnu ústavy, o které se diskutovalo již od první Mwanawasovy vlády. Satova vláda tyto naděje nenaplnila.

I když došlo ke zmírnění represí a zvýšení nezávislosti Úřadu pro nezávislé vysílání, novináři trpěli autocenzurou a pokračovali v dosavadním stylu práce. Stání média byla využívána k propagaci Satovy vlády a jejich reforem a kritická média byla stále obětí represí. I když Satova vláda slíbila novelizovat ústavu a změnit volební zákon tak, aby prezident byl zvolen, pokud získá

minimálně 50 % a 1 hlas voličů, nezveřejnila, kdy bude tato novelizace přijata. Z hlediska charakteru režimu bylo klíčovou událostí Satovo úmrtí 28. října 2014. Po jeho smrti se novým prezidentem stal Guy Scott, který v souladu s ústavou vyhlásil předčasné volby a měl zemi řídit do předčasných voleb. Rodiče prezidenta Scotta pocházeli z Velké Británie, takže by se dle zambijské ústavy neměl stát prezidentem. Zambijský Nejvyšší soud rozhodl, že Scott může být prezidentem, neboť získal zambijské občanství již při vyhlášení nezávislosti v roce 1964.

Dalším důvodem, proč Nejvyšší soud uznal Scottův nárok, bylo, že byl v Africe prvním bělochem, který se stal prezidentem po zisku nezávislosti a Nejvyšší soud nechtěl vytvářet rasové napětí (Munshya 2014).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu zkomplikovalo situaci v PF. Po Satově smrti a nástupu Scotta se zintenzívněl souboj o nominaci na prezidenta Zambie a předsedy PF. Scottovým hlavním vyzývatelem byl Edgar Lungu, předseda PF a ministr obrany. Situace se vyřešila, když většina stranických funkcionářů podpořilo Lungovu kandidaturu na prezidenta. Podobnému problému čelilo MMD. Klidnější situace byla v UPND, za kterou opět kandidoval Hichilema Hakainde. Scottova vláda novelizovala zákon o veřejném pořádku (*Public Order Act*), jeho zpřesnění a jasný výklad měly zabránit jeho zneužívání ze strany vlády k poškozování opoziční předvolební kampaně, což se v minulosti stávalo (African Union Commission 2015: 14). Novelizace tohoto zákona potvrdila trend zlepšování kvality voleb a respekt vlády k svobodným a spravedlivým volbám.

Během předvolební kampaně docházelo k incidentům předvolebního násilí zejména mezi podporovateli vládní PF a UPND. Mediální pokrytí voleb ze strany veřejných a státních médií bylo stále nevyrovnané a nejvíce času na svou prezentaci získal Lungu. Volební komise používala aktualizované volební seznamy z roku 2011, ale plně je aktualizovat se jí nepodařilo (African Union Commission 2015: 10). I když byly volby vyhlášeny jako předčasné a volební komise měla málo času na jejich organizaci, zvládla je uspořádat a udržet vysokou míru profesionality. Samotný proces voleb a sčítání hlasů se obešel bez větších problémů, dle pozorovatelů vše probíhalo poklidně (African Union Commission 2015: 18). Hlavním problémem v těchto volbách bylo třídenní zpoždění oznámení výsledků. Vyhrál Lungu, získal 48,33 %, druhý byl Hichilema 46,67 %, rozdíl mezi Lungem a Hichilemou byl 20 000 hlasů (African Union Commission 2015: 19). Takto malý rozdíl a třídenní zpoždění vzbudilo podezření, že vláda volby zmanipulovala.

2.9.1 Analýza Satovy vlády

Satova vláda byla druhou vládou, ve které prezident zemřel během funkčního období. I v tomto případě byla respektována ústava, pravomoci přešly na viceprezidenta a ten v souladu

s ústavou vyhlásil předčasné volby. I přes tyto kroky nedošlo k úplnému odstranění represí a novináři trpěli zejména autocenzurou. Státní média nadále propagovala vládní politiku a nebyla neutrální. Satova vláda využila nově spuštěnou protikorupční kampaň k zastrašování opozice a získávání hlasů členů MMD. Během Satovy vlády tak došlo k určitému zlepšení svobody slova.

Volby, které byly uspořádány po Satově smrti za vlády prezidenta Scotta, byly profesionálně zorganizovány a jejich průběh byl poklidný. Novelizace zákona o veřejném pořádku měla znemožnit jeho zneužívání k šikaně opozičních kandidátů a zlepšit kvalitu voleb. Hlavní problém těchto voleb představovalo třídní zpoždění vyhlášení výsledků. Toto zpoždění vyvolalo podezření z volební manipulace, které se neprokázalo. Z tohoto důvodu režim během Satovy vlády odpovídá charakteru elektorální demokracie.

Volby byly zorganizovány profesionálně, volební pozorovatelé, jak domácí, tak i ze zahraničí, potvrdili klidný a transparentní průběh voleb, i když přetrvávaly problémy se zneužíváním státního majetku během nich a nerovnoměrnému mediálnímu pokrytí ze strany státních a veřejných médií ve prospěch kandidáta Edgara Lungu. V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je Satova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 13: hodnocení Satovy vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	4
Svobodné a spravedlivé volby	3
Všeobecné volební právo	4
Právo být volen	4
Svoboda projevu	3
Alternativní informace	3
Autonomie sdružování	3
Bodů celkem	24

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

Zambie během Satovy vlády tak plnila kritéria elektorální demokracie.

2.10 Lungova vláda

Ihned poté, co Lungu vyhrál předčasné volby, začala se jeho vláda připravovat na řádné volby v následujícím roce. Ty měly probíhat v napjaté atmosféře, neboť opozice vedená UPND neustále obviňovala Lungu z volebního podvodu. Po svém zvolení prezident Lungu představil návrh

nové ústavy, jejíž hlavní změny představovaly možnost duálního občanství a změna volebního zákona. Dle novely volebního zákona se prezidentem mohl stát kandidát, jenž ve volbách získal více jak 50 % všech odevzdaných hlasů. Pokud jich žádný z kandidátů nedosáhl, uspořádá se druhé kolo, do něhož postupují první dva kandidáti. Další změnou bylo, že každý prezident oznámil jméno svého viceprezidenta, který kandidoval s ním (European Union Election Observation Missions 2016: 12).

Volební komise pokračovala v další registraci voličů a k volbám v roce 2016 se jí podařilo zaregistrovat 88,98 % všech oprávněných voličů (European Union Election Observation Missions 2016: 16). Volební komise objevila problém, a sice že v seznamu voličů jsou registrováni zesnulí občané Zambie. Volební komise se zaměřovala primárně na registraci voličů a opomíjela smazat zesnulé osoby. Dle zpráv mezinárodních pozorovatelů bylo ve volebním seznamu 700 000 již zesnulých osob (European Union Election Observation Missions 2016: 16). Předvolební kampaň provázelo násilí zejména mezi stoupenci PF a UPND, kdy podporovatelé UPND obviňovali PF a její kandidáty z volebního podvodu. Během těchto násilností byla policie obviňována, že chrání radikální příznivce PF a zasahuje jen v případech, že opoziční příznivci napadnou kandidáta PF. Policie byla také obviňována, že zakazuje předvolební meetingy opozičních stran, aniž by k tomu měla řádný důvod. Tyto střety s policií snižovaly již tak nízkou důvěru ve spravedlnost voleb.

Během předvolební kampaně docházelo ke zneužívání státních zdrojů v rámci předvolební kampaně, jež zvýšila svůj vliv v Úřadu pro nezávislé vysílání a začala intenzivněji omezovat opoziční tisk. V rámci předvolební kampaně byla státní média využita k prezentaci vládních kandidátů a ke kritice opozičních kandidátů. V rámci předvolební kampaně docházelo k intenzivní šikaně novinářů a pracovníků médií, kteří se kriticky vyjadřovali k vládní politice. Úřad pro nezávislé vysílání během předvolební kampaně odebíral licenci médiím, která podporovala opoziční kandidáty, a to ve jménu veřejného zájmu, bezpečnosti, míru, blahobytu a zajištění pořádku (European Union Election Observation Missions 2016: 26).

Na tuto šikanu reagovali příznivci opozičních stran útoky na novináře pracující ve veřejných a provládních médiích a také na ničení majetku těchto médií.

Volební komisi se podařilo uspořádat volby profesionálně, během samotných voleb nenastaly větší problémy. Sčítání hlasů a zveřejnění výsledků se obešlo bez větších problémů. Zvláštností těchto voleb bylo i množství neplatných volebních lístků. V předcházejících volbách bylo neplatných lístků kolem 1 %, v těchto volbách byla 2 % volebních lístků neplatných. Zvláštní bylo, že největší množství neplatných volebních lístků bylo ve volebních obvodech na východě země, kde vyhrála PF (European Union Election Observation Missions 2016: 34–35). Tato skutečnost vzbudila dojem, že došlo k manipulaci s volebními lístky v neprospěch UPND

(European Union Election Observation Missions 2016: 34). Prezidentské volby vyhrál prezident Lunga, když získal 50,35 %, druhý skončil Hichilema, jenž měl 47,63 %. Jména všech stran, které získaly křeslo v parlamentu, a jejich výsledky jsou v následující tabulce.

Tabulka 14: Výsledky voleb 2016

Strana	Zkratka	Křesla v parlamentu
Vlastenecká fronta	PF	80
Sjednocená strana národního rozvoje	UPND	58
Hnutí za pluralitní demokracii	MMD	3
Fórum pro demokracii a rozvoj	FDD	1
Nezávislí		14

Zdroj: Inter-parliamentary Union 2016

2.10.1 Analýza první Lungovy vlády

Lungova první vláda se zaměřila primárně na posílení své pozice a zajištění si volebního vítězství v následujícím roce. Z tohoto důvodu zvýšila kontrolu nad Úřadem pro nezávislé vysílání a zintenzivnila kampaň vedenou proti kritickým a neloajálním médiím. Ve vyhocené předvolební kampani policie a státní správa zvýhodňovaly kandidáty PF, když docházelo k rušení předvolebních meetingů opozičních kandidátů. Policie tvrdě zasahovala v případě, že byl napaden kandidát PF. Spravedlnost voleb snižovalo zneužívání státních zdrojů, nevyvážený prostor v médiích a zejména kampaň vedená státní správou proti kritickým médiím. Spravedlnost voleb snížila i vyšší míra neplatných hlasů, zejména na východě země, kde vyhrála PF. V následující tabulce jsou uvedena kritéria, jak je Lungova vláda naplnila, včetně celkového počtu bodů.

Tabulka 15: hodnocení Lungovi vlády

Kritérium	Body
Volení úředníci	4
Svobodné a spravedlivé volby	2
Všeobecné volební právo	3
Právo být volen	3

Svoboda projevu	2
Alternativní informace	2
Autonomie sdružování	3
Bodů celkem	19

Zdroj: vlastní zpracování dle Svnesson 1995: 177

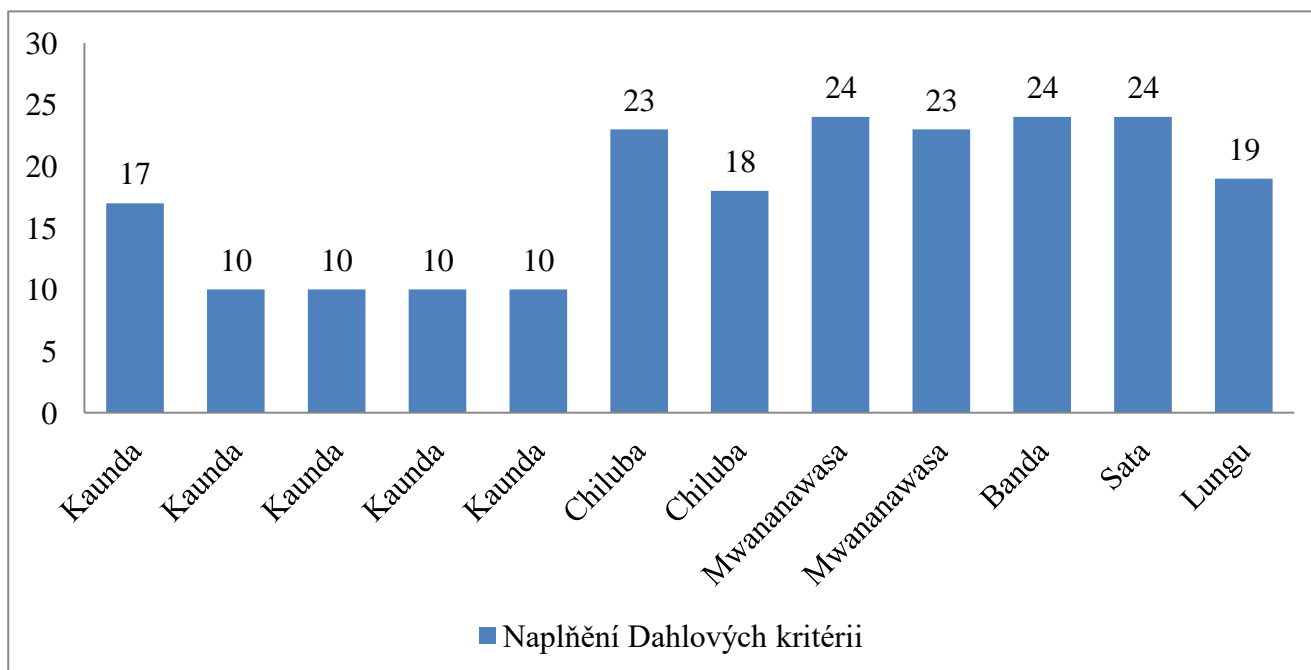
Podezřelé je Lungovo vítězství o 0,35 % hlasů. Z těchto důvodů nelze volby hodnotit jako spravedlivé. Volební komisi se podařilo rozšířit seznam voličů a to umožnilo téměř 90 % obyvatel uplatnit své volební právo. Během první Lungovy vlády docházelo k omezování svobody slova, a to skrze Úřad pro nezávislé vysílání. Během první Lungovy vlády šlo Zambii charakterizovat jako elektorální demokracii s tendencemi směřujícími k volebnímu autoritářství.

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou aplikování teorie věnující se kategorizaci politických režimů na mimoevropské oblasti. Práce se tak snažila zodpovědět výzkumnou otázku: *Jaké politické režimy fungovaly od vzniku nezávislé Zambijské republiky do roku 2016?* K zodpovězení této otázky byla využita Dahlova teorie polyarchie, jejíž hlavní výhodou je její využití institucionálního, nikoliv morálního hlediska při definici demokracie, kdy nedemokratický režim byl charakterizován na základě nenaplnění Dahlových kritérií. Dahlova polyarchie i Linzova teorie a klasifikace autoritářských režimů představovaly ideální stav. Dle nich nešlo kategorizovat režimy, jež kombinovaly prvky nedemokracie a demokracie. Z tohoto důvodu práce využívala Diamondovu teorii hybridních režimů, která se zaměřovala zejména na klasifikaci nedokonalých demokracií či nedemokracií a vytvořila tak nové dvě kategorie volebního autoritářství a elektorální demokracie.

Režimy v Zambii tak bylo možno rozdělit do čtyř kategorií: demokracie, elektorální demokracie, volební autoritářství a autoritářský režim. Na základě Dahlem definovaných kritérií se v práci podařilo zařadit režimy jednotlivých prezidentů do výše zmíněných kategorií. V následujícím grafu je vidět jak se během vlád jednotlivých prezidentů zvyšovala či snižovala míra demokracie.

Graf 1: historie vývoje režimu v Zambii

Zdroj: vlastní zpracování

Práci se podařilo potvrdit hypotézu, že „Současné teorie a klasifikace režimů je možné použít při kategorizování režimů v Zambii“. Tento závěr pak lze zevšeobecnit, že současné teorie a klasifikace lze použít ve všech mimoevropských oblastech.

Při testování hypotézy a zodpovídání výzkumné otázky se objevily překážky, které by měly být předmětem dalšího výzkumu. Zejména jde o problém chybějící komplexní definice demokracie a její kritéria. Dahl ve své práci zcela ignoroval problematiku nezávislosti justice a dodržování práva. Zambie má po celou dobu své nezávislé existence problém s vytvořením nezávislého soudního systému a zneužíváním zákonů. Tyto aspekty, které ovlivňují kvalitu demokracie, jsou Dahlem přehlíženy.

Větší problém představuje v teorii hybridních režimů nejasné vymezení odlišnosti volebního autoritářství od autoritářských režimů a elektorální demokracie od demokracie. Absence definic a určujících kritérií výše zmíněných režimů zvyšuje riziko subjektivistického hodnocení režimu. Tento problém je vidět zejména při hodnocení Lungovy vlády. Vítězství prezidenta Lungy ve volbách v roce 2016 je sporné, Lungu vyhrál, protože získal o 0,35 % hlasů více, což s kombinací náhlého zvýšení neplatných hlasů, které bylo zaznamenáno na východě země (kde vyhrálo UPND) a jež dosáhlo 5 %, budí dojem, že volby byly zmanipulované a režim by tak bylo možné kategorizovat jako volební autoritářství.

Práce se také zabírala výzkumnou otázkou: *Došlo ke konsolidaci režimu vzniklého po volbách v roce 1991?* Tato otázka navazuje na hypotézu, že: „Od počátku politické tranzice v roce 1990 nedochází v Zambii k žádné zásadní proměně politického režimu“. Na základě výše zmíněného grafu je patrné, že politický režim v Zambii se až do Lungovy vlády konsolidoval do podoby elektorální demokracie. Charakter režimu byl potvrzen v krizových obdobích, jakými byla Chilubova druhá vláda a otázka zachování Bandovy vlády po prohraných volbách. Za krizové období nelze úplně označit úmrtí prezidenta Mwanawasy, neboť už před volbami jeho zdravotní stav vzbuzoval otázky, zda bude schopen dokončit své volební období. Mwanawasa navíc nezemřel náhle, ale po několikátýdenním kómatu, kdy vládu dle ústavy vykonával viceprezident Banda. Samotná smrt Mwanawasy tak nevytvořila mocenské vakuum, které by zaplnila armáda či opozice.

Nápad prezidenta Chiluby změnit ústavu tak, aby mohl kandidovat potřetí, zaktivizoval občanskou společnost natolik, že její protesty donutily poslance za MMD změnit názor a nepodporovat Chilubův návrh, takže ten nezískal potřebnou 2/3 podporu v parlamentu.

Z hlediska konsolidace režimu byla klíčová reakce Bandovy vlády na prohrané prezidentské a parlamentní volby, které vyhráli zástupci PF. Její rozhodnutí uznat volební porážku a předat moc opozici bylo v rámci afrických poměrů ojedinělé rozhodnutí a potvrzuje to, že demokratické principy, byť ne plně rozvinuté, jsou součástí zambijské politiky. Až do Lungovy vlády se režim

v Zambii dal označit jako plně konsolidovaný. Lungova vláda, která trvala rok a půl, vykazovala tendence směřující k volebnímu autoritářství, ať už to bylo třídenní zpoždění oznámení výsledků voleb v roce 2015, kdy Lungu vyhrál o pouhých 13 000 hlasů nad Hichelemou z UPND, či podezřelé zvýšení množství chybných volebních lístků, kdy na východě Zambie, kde vyhrál Hichelema z UPND, dosahovalo až 5 %. V západní části země, kde vyhrál Lungu, byla pouze běžná chybovost. Velké množství chybných lístků na východě země tak umožnilo získat Lungovi potřebných 50,35 %, aby nebylo nutné uspořádat druhé kolo. I když obě Lungova vítězství jsou podezřelá a je vysoce pravděpodobné, že vyhrál podvodem, Lungova vláda schválila novelizaci ústavy a volebního zákona, zavedla dvoukolovou volbu prezidenta a přímou volbu viceprezidenta. Lungu tak do jisté míry pokračoval v politice svých předchůdců konsolidace elektorální demokracie v Zambii. Podezřelé volby během Lungovy vlády tak nemusí být vyjádřením Lungovy snahy změnit charakter režimu v Zambii, ale zoufalou reakcí na jeho situaci. Jakmile byl Lungu zvolen prezidentem v pochybných prezidentských volbách, měl pouze rok a půl na to, aby sjednotil PF a získal si podporu obyvatel, což vzhledem k obvinění opozice z volebního podvodu bylo obtížné. Zda je režim v Zambii opravdu konsolidovaný, nebo bude reformován na volební autoritářství, bude zjevné teprve po skončení druhé Lungovy vlády. Teprve během své druhé vlády bude mít Lungu dost času a nebude pod tak velkým tlakem, aby se vyprofiloval jako pokračovatel elektorální demokracie, či reformátor s cílem zavést volební autoritářství.

Prameny a literatura

African Democracy Encyclopaedia Project. <https://www.eisa.org.za/wep/wepindex.htm>

African Elections Database. <http://africanelections.tripod.com/>

African Union Commission. 2015. *African Union Election Observation Mission to the 20 January 2015 presidential by-election in the Republic of Zambia*. B.m.: b.n. Dostupné na: <https://eisa.org.za/pdf/zam2015au9.pdf> (6. 6. 2019).

Balík, Stanislav. 2007. „Totalitní a autoritativní režimy.“ In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity ročník LVI řada Historická C, Č. 54 Series Historica Studia Historica Brunensia*. Ed. Ivo Pospíšil. Brno: Masarykova Univerzita Brno, 41–53.

BBC. 2008. „Zambian election date announced.“ *BBC News*. 9. září. 2008. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7607444.stm>

Bogaards, Matthijs. 2008. „How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism.“ *Democratization* 16, č. 2, 399–423.

Box-Steffensmeir, Janet M, Brady, Henry E a Collier, David, eds. 2008. *The Oxford Handbook of Political Methodology*. Oxford: Oxford University Press.

Constitutionnet. <http://constitutionnet.org/>

Dahl, Robert Alan. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.

Diamond, Larry Jay. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2. 21–35.

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa. <https://www.eisa.org.za/index.php>

Encyclopædia Britannica. <https://www.britannica.com/>

Erdmann, Gero a Simutanyi, Neo. 2003. *Transition in Zambia: The Hybridisation of the Third Republic*. Lilongwe: Konrad-Adenauer-Stiftung.

European Union Election Observation Missions. 2006. *EU Election Observation Mission, Zambia 2006 Final Report on the 28 September Tripartite Election*. Lusaka: b.n. Dostupné na: <http://www.eods.eu/library/>

EUEOM%20FR%20ZAMBIA%2028.09.2006_en.pdf (6. 6. 2019).

European Union Election Observation Missions. 2007. *Zambia presidential, parliamentary and local government elections 28 september 2006*. Johannesburg: EISA.

European Union Election Observation Missions. 2011. *European Union Election Observation Mission to Zambia Final Report on the General Elections, 2011*. Lusaka: b.n. Dostupné na: eeas.europa.eu/archives/eucom/pdf/eu_eom_zambia_2011_final_report_en.pdf (6. 6. 2019).

European Union Election Observation Missions. 2016 *European Union Election Observation Mission Final Report Republic of Zambia General Elections and Referendum 11 August 2016*. b.m.: b.n. Dostupné na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/final_report_eu_eom_zambia_1.pdf (6. 6. 2019).

European Union Expert Missions to Zambia. 2008. *EU Election Expert Mission Republic of Zambia – Presidential By-election, 30 October 2008 Final Report*. Lusaka: b.n. Dostupné na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/final_report.pdf (6. 6. 2019).

Fiala, Vlastimil. 2006. „Jedno stranické režimy v Africe: Teoretické a metodologické problémy výzkumu.“ *Politologická revue*, č. 2, 30–68.

Gewald, Jan-Bart, Hinfelaar, Marja a Macola, Giacomo, eds. 2008. *One Zambia, Many Histories Towards a History of Post-colonial Zambia*. Boston: Brill.

Human Rights Watch. 1996. *Elections and Human Rights in The Third Republic*. Dostupné na: <https://www.hrw.org/legacy/reports/1996/Zambia.htm>

Human Rights Watch. 1997. *Human Rights in Zambia since the 1996 Elections*. Dostupné na: <https://www.hrw.org/legacy/reports/1997/zambia/>

Huntington, Samuel Philips a Moore, Clement Henry. 1970. Eds. *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems*. New York: Basic Books.

Inter-Parliamentary Union. <http://archive.ipu.org/english/home.htm>

Johnson, Constance. 2016. *Zambia: Constitutional Changes on Citizenship, Elections*. Library of Congress. 13. 1. 2016. Dostupné na: <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/zambia-constitutional-changes-on-citizenship-elections/>

Kraus, Jiří a kol. 2007. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia nakladatelství.

Krennerich, Michael, Nohlen, Dieter a Thibaut, Bernhard, eds. *Elections in Africa a Data Handbook*. Oxford: Oxford University Press.

Laws of Zambia. 1964. *Ústava*. Lusaka: The Government Printer. Dostupné na: <http://www.worldstatesmen.org/Constitution-Zambia1964.pdf> (6. 6.2019).

Laws of Zambia. 1996. *Ústava*. Lusaka: The Government Printer. Dostupné na: <https://aceproject.org/ero-en/regions/africa/ZM/Constitution%20of%20Zambia%201996.pdf/> (6. 6.2019).

Linz, Juan José. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Boulder.

Munshya, Elias. 2014. „After the Cobra: What does the law say about Vice-President Guy Scott?“ *Elias Munshya, LL. M, MBA, M.DIV. law, theology, politics & culture* 28. Října 2014. Dostupné na: <https://eliasmunshya.org/2014/10/28/after-the-cobra-what-does-the-law-say-about-vice-president-guy-scott/>.

Mwale, Chimwemwe a Mwitah, Ndangwa. 2018. „Choma declartion: aid to unity, freedom“ *Zambia Daily Mail* 24. října 2018. Dostupné na: <http://www.daily-mail.co.zm/choma-declaration-aid-to-unity-freedom/>

National Democratic Institute for international affairs Carter center of Emory. 1992. *Zambia: The October 31, 1991 National Elections*. b.m.: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: https://www.ndi.org/sites/default/files/192_zm_oct31_91_nat_5.pdf (6. 6. 2019).

Ndulo, Muna, ed. 1984. *Law in Zambia*. Lusaka: East African Publishing House Ltd.

Njagi, John. 2013. „Banda to Kenyans: If you lose an election, concede and move on.“ *Daily Nation*, 20. ledna 2013. Dostupné na: <https://www.nation.co.ke/lifestyle/lifestyle/There-is-life-after-losing-an-election/1214-1669340-re48axz/index.html>

Olša, Jaroslav jr a Hulec, Otakar. 2008. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.

Parliament of Zambia. 2009. „Non-Governmental Organisation’s Act.“ *Acts of Parliament* 2009, č. 16. 183–201.

Rasmussen, Thomas. 1969. „Political Competition and One-Party Dominance in Zambia.“ *The Journal of Modern African Studies* 7, č. 3, 407–424.

Rice, Xan. 2008. „Zambian president Levy Mwanawasa dies aged 59.“ *The Guardian* 19. srpna 2008. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/19/zambia>

Sekwat, Alex. 2000. „Beyond african humanism: Economic reform in post-independent zambia.“ *International Journal of Organization Theory & Behavior* 3, č. 3 a 4, 521–546.

Svensson, Palle. 1995. *Teorie demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

The Carter Centre. 2001. *Observing the 2001 Zambia Elections Final Report*. B.m.: b.n. Dostupné na: <https://www.cartercenter.org/documents/1135.pdf> (6. 6. 2019).

The Telegraph. 2008. „Zambia president Levy Mwanawasa dies.“ 19. srpna 2008. Dostupné na: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/zambia/2584687/Zambia-president-Levy-Mwanawasa-dies.html>